

HAKEMLİ
MAKALE

MAHKEME KARARLARINDA GEREKÇENİN ÖNEMİ
(The Importance of Justification in the Court Decisions)

Ahmet TAŞKIN**

Doinumder:<http://dx.doi.org/10.20978/ijlp.11799>

*Gönderim Tarihi:*18/03/2016

Kabul Tarihi: 28/04/2016

* Dr., Yargıtay 22. Hukuk Dairesi Üyesi
* ataskin@adalet.gov.tr

ÖZ

Mahkeme kararları, hüküm ve gerekçeden oluşur. Hüküm, kararın sonuç kısmını; gerekçe ise dayanağını oluşturur. Gerekçesiz hüküm hukuki dinlenilme ve adil yargılanma hakkına aykırıdır. Yargılamanın taraflarının gerekçeli hüküm alma hakkı bulunmaktadır. Bir mahkeme kararında hiç gerekçe bulunmaması ile yetersiz gerekçe bulunması adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelir. Bununla birlikte mahkemelerin kararlarında hatalı gerekçe kullanması gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli karar anlamına gelmez. Hatalı gerekçe içeren yerel mahkeme kararları temyiz mahkemesi tarafından bozulmakta, varılan sonucun doğru olması halinde ise gerekçe düzeltilerek onanmaktadır. Bu makale gerekçeli ve gerekçesiz karar ile yetersiz gerekçeli karar ayrımını ele almış, her yetersiz gerekçeli kararın adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelmeyeceği sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adil yargılama, gerekçe, karar, hüküm, hukuki dinlenilme.

ABSTRACT

Judgment of court, decisions and the legislative intention also occurs. Judgment, the result of the decision; grounds constitute the rest. Unjustified provisions are contrary to the legal right to be heard and a fair trial. It has the right to receive a reasoned judgment of the trial parties. Unjustified court decision and unsatisfactory court decision are a violation of the right to a fair trial. However, the use of the court justified the decision does not mean that unjustified or insufficiently reasoned decision. If the wrong reasons in the decision of the local court the appeal court has overturned this ruling. Including justification being overturned by the court of appeal of the Court's decision, the case is correct conclusions are upheld by adjusting the grounds. This article has dealt with poorly reasoned and justified decision to differentiate between unjustified decisions, it concluded that every insufficient reasoned decision does not mean a violation of the right to a fair trial.

Keywords: Fair trial, justification, decision, judgment, the legal right to be hear

GİRİŞ

Mahkeme kararlarının gerekçeli olarak yazılması gerektiği Anayasal bir hükümdür. Anayasa'nın 141. maddesindeki "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." şeklindeki hüküm, sadece nihai değil, ara kararlarının da gerekçeli yazılacağını ifade etmektedir. Düzenlemenin mefhumu muhalifinden (karşıt kavramından) gerekçesiz karar yazılamayacağı sonucu çıkmaktadır. Gerek Anayasa Mahkemesi ve gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre gerekçesiz karar, adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Uygulamada bu konuda herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Gerekçesiz karar yok hükmünde olduğundan mutlak bozma nedenidir. Sorun, gerekçelerin hatalı ve esas olarak da yetersiz bulunmasındadır. Temyiz mahkemesi hatalı mahkeme kararlarını "Hatalı gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması bozma nedeni yapılmıştır" veya "Gerekçesiz karar yazılması, adil yargılanma hakkının ihlalidir. Kararın salt bu nedenle bozulmasına karar verilmiştir" şeklindeki ifadelerle yerel mahkeme kararlarını bozmaktadır.

Gerekçesiz kararlar mutlak bozma nedeni ise de hatalı gerekçeye dayanan ancak sonucu itibarıyla doğru bulunan kararlar temyiz mahkemeleri tarafından mutlak bozma nedeni yapılmamaktadır. Bu tür kararlar, gerekçesi düzeltilmek suretiyle onanmaktadır. Bu uygulama şekli doktrinde "hâkimin gerekçe hakkına" veya "takdir hakkına" müdahale görülerek eleştirilmektedir. Bize göre bu yöndeki uygulama usul ekonomisine, hakkaniyete ve adil yargılanma hakkına uygundur. Çünkü mahkeme kararlarının bozulması yargılamayı uzatan nedenlerdendir. Her bozma kararı hak sahibinin hakkına kavuşmasını ertelemektedir. Mahkemenin de tarafların da arzusu maddi gerçeğin bir an önce bulunarak sahibine verilmesidir. Uygulamada gerekçesiz kararlar gibi çelişkili gerekçeli kararlar da mutlak bozma nedeni yapılmaktadır. Buna göre bir kararın gerekçesiz olması ile bu gerekçenin yetersiz veya hatalı ya da çelişkili olması ayrı konulardır. Makalede tüm bu hususlar incelenmiş ve gerekçeye ilişkin bozma kararlarındaki tartışmalara açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

I. MAHKEME KARARLARINDA GEREKÇE

A. Hüküm ve Gerekçe Kavramı

Mahkeme kararları, hüküm ve gerekçeden oluşur. Hüküm, kararın sonuç kısmını; gerekçe ise dayanağını oluşturur. Hukukçu aşağıdan yukarıya, özel ve tikel öncülden (somut olaydan) genel ve tümel öncüle, soyut kurala çıkma, açıkçası, tüme varım (endüksiyon) yöntemine başvurmadan da edemez. Açıkçası, uyumsuzluk şeklindeki somut olaydan soyut kurala, alt kavramdan üst kavrama çıkmadan da yapamaz. Yasa koyucu kural koyarken hep bu mantıksal aracı kullanır. Olay hukukçuluğu (case law) da hep bu mantıksal yolda yürür. Bunun gibi, somut olaya örneksime (analoji) yoluyla kural uyduran hukukçu da tüme varım yöntemini izlemiş olur.¹

1) Hüküm-Karar

Mahkemelerin verdiği kararlar, “ara karar” ve “nihai karar”; nihai kararlar da “şekle ilişkin karar” ve “esasa ilişkin karar” olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.² Hâkim, soyut ve genel şekilde düzenlenmiş hukuk kuralını uygularken, genelde tümden gelim (dedüksiyon) yolunu izler; soyuttan somuta, genelden özele ve tikele iner. Örneğin, genel ve soyut kurala göre borca aykırı davranan kimse tazminat ödemek zorundaysa ve somut olayda borca aykırılık varsa tazminat ödenmelidir.³ Hükümde hâkimin kişisel görüşüne yer yoktur.⁴

6100 sayılı Hukuk Muhakemesi Kanunu’na göre; “Mahkeme, usule veya esasa ilişkin bir nihai kararla davayı sona erdirir. Yargılama sonunda uyumsuzluğun esası hakkında verilen nihai karar, hükümdür. Hüküm, yargılamanın sona erdiği duruşmada verilir ve tefhim olunur. Hükümün tefhimi, her hâlde hüküm sonucunun duruşma tutanağına geçirilerek okunması suretiyle olur. Zorunlu nedenlerle sadece hüküm sonucunun tefhim edildiği hâllerde, gerekçeli kararın tefhim tarihinden başlayarak bir ay içinde yazılması gerekir. Hükümün tefhimini, duruşmada bulunanlar ayakta dinler. Hükme ilişkin hususlar, niteliğine aykırı düşmedikçe, usule ilişkin nihai kararlar hakkında da uygulanır.” (m. 294).

¹ SEROZAN, Rona, “Hukukta Yöntem”, “Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan”, İstanbul, 2013, s. 2435.

² ULUKAPI, Ömer, Medeni Usul Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya, 2014, s. 394.

³ SEROZAN, s. 2426.

⁴ SEROZAN, s. 2427.

2) Gerekçe

Hâkim, hükmüne temel kıldığı kanıtları ve olayı hukuk düzleminde değerlendirmek zorundadır. İşte bu değerlik, hukukta “gerekçe” adını almaktadır.⁵ Gerekçe, yargı mercilerinin yargılama faaliyetleri sırasındaki eylem, işlem ve kararlarının yasaya, hukuka; akıl, mantık ve vicdana uygun denetlenebilir dayanaklarıdır. Her somut olayda farklı vakıalar söz konusu olduğundan, her karardaki gerekçe de diğerlerinden farklı olmaktadır.⁶

Kararların gerekçeli olması, dayandığı kanuni ve hukuki sebeplerin, hüküm kısmında yer alması anlamına gelir. Gerekçe, hem davanın taraflarına kararın nedenini açıklar, hem de temyiz yoluyla incelemeyi kolaylaştırır. Gerekçeler hükmün zaruri unsurlarından biridir. Zira hükmün doğru ve isabetli olup olmadığını tayinde ölçü gerekçedir. Mahkeme kararlarının gerekçeli olacağı Anayasanın 141. maddesinde düzenlenmiştir. Anayasal düzenlemeye paralel olarak usul kanunlarında da benzer düzenlemeler yer almaktadır. Ceza yargılamasında infaza esas teşkil eden bölüm kararın hüküm fıkrasıdır. Kararın infazında gerekçenin bağlayıcılığı yoktur. Anayasa yargısında ve idari yargıda ise, gerekçe hüküm fıkrasıyla sıkı bir ilişki içerisindedir.⁷ En geniş anlamıyla gerekçe, yargı mercilerinin yargısal etkinliklerine konu eylem, işlem ve kararlarının doğru, haklı, makul, vicdana uygun ve denetlenmesine olanak verecek şekilde temellendirilmesi olarak tanımlanabilir.⁸ Hüküm, gerekçeye dayanır. Gerekçe; tutarlı, mantıklı, bilimsel ve doğru değilse sonuç kısmı olan hüküm de doğru olmaz. Bu nedenle hükümle gerekçenin tutarlı ve uyumlu olması gerekir. Gerekçe ile hüküm arasında çelişki, kararın temyiz merci tarafından bozulmasını gerektirir.

HMK’ya göre hukuki dinlenilme hakkı, “Mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir.” (m. 27/2-c). İdari Yargılama Usulü Kanunu’na (İYUK) göre, kararda; kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi ve hüküm bulunmak zorundadır. (m. 24/1-e). Yine İYUK’a göre, “Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler...

⁵ Bkz. İYİMAYA, Ahmet, “Gizli Belgeli Adalet (Yahut Savunmasız Yargı)”, TBBD, Sayı: 1, 1988, s. 109.

⁶ BORAN GÜNEYSU, Nilüfer, “Medenî Yargılama Hukukunda Düzelterek Onama Kararı”, TAAD, Yıl: 4, Sayı: 14, Temmuz 2013, s. 242.

⁷ Bkz. AKSOYLU, İlter, “İdari Yargı Gerekçelerinin Bağlayıcılığı”, AYİM Dergisi, Sayı: 21, 2006.

⁸ Bkz. AKSOYLU, İlter, “İdari Yargı Gerekçelerinin Bağlayıcılığı”, AYİM Dergisi, Sayı: 21, 2006.

Yürütmenin durdurulması kararlarında idari işlemin hangi gerekçelerle hukuka açıkça aykırı olduğu ve işlemin uygulanması halinde doğacak telafisi güç veya imkânsız zararların neler olduğunun belirtilmesi zorunludur.” (m. 27/2).

Gerekçe sadece nihai hükümle değil, hâkimin vereceği tüm kararlarıyla ilgilidir. Örneğin, HMK'nın 267. maddesine göre, “Mahkeme, bilirkişi olarak, yalnızca bir kişiyi görevlendirebilir. Ancak, gerekçesi açıkça gösterilmek suretiyle, tek sayıda, birden fazla kişiden oluşacak bir kurulun bilirkişi olarak görevlendirilmesi de mümkündür.” Bu hükme göre hâkim gerekçe göstermeden birden fazla kişiden oluşacak bir kurulu bilirkişi olarak görevlendiremez. Yine HMK'nın 274/1. maddesine göre, “Bilirkişi raporunun hazırlanması için verilecek süre üç ayı geçemez. Bilirkişinin talebi üzerine, kendisini görevlendiren mahkeme gerekçesini göstererek, süreyi üç ayı geçmemek üzere uzatabilir.” Hâkim gerekçesini göstermeden bilirkişi raporunun hazırlanması için verilecek süreyi üç aydan fazla uzatamaz. HMK'nın 320/3. maddesine göre, “...Duruşmalar arasındaki süre bir aydan daha uzun olamaz. İşin niteliği gereği bilirkişi incelemesinin uzaması, istinabe yoluyla tahkikat işlemlerinin yürütülmesi gibi zorunlu hâllerde, hâkim gerekçesini belirterek bir aydan sonrası için de duruşma günü belirleyebilir ve ikiden fazla duruşma yapabilir.” Hâkim, duruşma gününü bile gerekçesiz olarak bir aydan daha fazla uzatamamaktadır. Usul kanunlarında söz konusu hükümlerin onlarca benzerini görmek mümkündür. Kısaca, nerede karar varsa orada yeterli gerekçe bulunmak zorundadır.

HMK'nın 294/4. maddesine göre, “Zorunlu nedenlerle sadece hüküm sonucunun tefhim edildiği hâllerde, gerekçeli kararın tefhim tarihinden başlayarak bir ay içinde yazılması gerekir.” Bu hüküm gerekçenin önemini açıkta göstermektedir. Öyle ki kanun koyucu gerekçenin geç yazılmasını bile yasaklamak istemiştir. Süresi içinde yazılmayan gerekçe hiç yazılmamış sayılır ve gerekçesiz karar muamelesi görür. Bunun anlamı, süresi içinde gerekçe yazılmaması halinde kararın salt bu nedenle temyiz edilebileceğidir, yoksa gerekçenin geç yazıldıktan sonra temyiz edilmesi ve kararın bu nedenle bozulması hükmün amacına hizmet etmez.

B. Gerekçenin Gerekliliği

Gerekçe; yargılama yapmaya ve hüküm vermeye yetkili makamın, kısacası mahkemenin hukuki uyuşmazlığı çözmek için tarafların akıl, mantık ve vicdanlarını tatmin etmeyi hedefleyen fikri düşüncesi ile vicdani kanaatidir. Buna göre bir gerekçenin bilgi, fikir

(düşünce) ve vicdandan ayrılması mümkün değildir. Başka bir deyişle, her gerekçenin özünde bilgi, fikir ve vicdan bulunmak zorundadır. Hükmü insanileştiren, bağımsızlaştıran, tarafsızlaştıran, özgürleştiren ve özgünleştirip saygıdeğer yapan husus, gerekçedir. Sadece yargılamada değil, yönetimde de gerekçe kullanılması insan hakkıyla ve kültürel gelişmişlikle ilgili bir konudur. Gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde bireyler sonuçlarla ilgilenirken gelişmiş medeni ülkelerde bireyler işlem ve eylemlerin nedenleriyle ilgilenmektedir. “Hatice’ye değil, neticeye bak” veya “Üzümü ye, bağıcı sorma” anlayışının hâkim olduğu bir toplum gerekçeyle değil, sonuçla ilgilenirse de, özünde hiç kimse adaletsizliğe ve haksızlığa razı olamaz ve böyle bir duruma alışamaz. Eylem, işlem ve kararlarda gerekçesizlik insana saygısızlık, somut olayda ilgisine haksızlık ve adaletsizlik, genel de ise topluma yöneltilmiş bir tehdittir. Gerekçesizlikte; keyfilik, hukuk tanımazlık, otoriter anlayış, başıbozukluk, ciddiyetsizlik, insana saygısızlık ve bencillik bulunur.

Yargıtay, ilk derece veya bölge adliye mahkemesi kararını usul ve kanuna uygun bulursa, onama kararı vermektedir. Yüksek mahkeme, sadece kararın onanması ile yetinmemekte, ayrıca onama kararında kararın hukuka uygunluk gerekçesini de göstermektedir.⁹ HMK’nın 379/1. maddesi “*Yargıtay, onama kararında, onadığı kararın hukuk kurallarına uygunluk gerekçesini göstermek zorundadır.*” diyerek bu hususu açıkça düzenlemiştir. Dolayısıyla sadece bozma değil, onama kararlarında dahi gerekçe bulunmak zorundadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 34/1. maddesine göre, “*Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dâhil, gerekçeli olarak yazılır.*” 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’na göre kararlarda gerekçe bulunmak zorundadır (m.24/1-e).

1) Adalet Duygusunun Tatmini

Gerekçe 1789 Fransız ihtilali ile gelişen özgürlükçü düşünce akımının temel birikiminin bir ürünü olsa da tarihsel kökleri, insanoğlunun bilme istenci bilincine varmaya başladığı dönemlere kadar iner.¹⁰ İnsan, anlamak ve anlaşılma isteyen bir varlıktır. Bu, onun sosyal varlık olmasının çok daha ötesinde bir özelliktir. Hayvanları sürü halinde yaşamaya iten içgüdü hayatta kalma güdüsüdür. Bu durum yaşamak ve üremekle sınırlıdır. İnsanlar ise sadece fiziksel olarak var olabilmek için değil, duygusal, düşünsel ve ruhsal açıdan da muhtaç oldukları için toplum halinde yaşar. Bilme, anlama ve anlaşılma insani bir özelliktir ve insan

⁹ BORAN GÜNEYSU Nilüfer, “Medeni Yargılama Hukukunda Düzelterek Onama Kararı”, TAAD, Yıl: 4, Sayı: 14, Temmuz 2013, s. 331.

¹⁰ AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, TBBD, Sayı: 48, 2003, s. 109.

bu duygularının tatmini halinde huzur bulur. Hayatımızdaki çatışmaların, sürtüşmelerin, tartışmaların ve uyuşmazlıkların temelinde büyük ölçüde anlayamama ve olanlara anlam verememe yatmaktadır. Bu nedenle insan, etrafında olup bitenlerin neden ve niçinleriyle ilgilenir. İnsan var olduğu ve bilince kavuştuğu andan itibaren soru ve sorunlardan kurtulamaz. İnsanlarda hak ve adalet duygusu vicdanın anlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Haksızlığa maruz kalmak veya bir haktan mahrum olmaktan daha kötüsü bunun nedenini bilmemektir. Hâkim, önüne gelen ve çözüm bekleyen olayı anladığını düşündüğünde bir hükme varır. İşte hâkimin anlayışı gerekçe olarak ifade edilir. Yargılamanın tarafları konuyu gerekçe ile anlar. Gerekçe ne kadar tatmin edici ise konu o kadar anlaşılır bir durumdadır.

2) Kararın Temyiz Edilebilirliği

Yüksek mahkemeye göre, ancak gerekçe sayesinde sanık kendisine verilmiş olan temyiz hakkını işlevsel biçimde kullanabilir. Gerçekten, gerekçe bildirilmeden temyiz süresinin dolmasına olanak tanıyan bir düzenleme, adil yargılanma hakkını ihlal edecek niteliktedir. Böyle bir düzenleme, kanun yolu güvencesini işlevsiz kılar.¹¹ Yargıtay vermiş olduğu bir kararda; “Kararlarda bulunması gereken gerekçeler sayesinde taraflar, hükmün hangi maddi ve hukuki sebebe dayandırıldığını anlayabilecekleri gibi, karar aleyhine kanun yoluna başvurulduğunda da HUMK'nın 428. maddesi uyarınca Yargıtay incelemesi sırasında ancak bu gerekçe sayesinde kararın usul ve yasaya uygun olup olmadığı saptanabilecektir. Diğer bir anlatımla Yargıtay denetimi ancak bir kararın gerekçe taşıması halinde mümkün olabilir.”¹² demiştir.

3) Kararın Denetlenebilirliği

Gerekçeler denetlenebilir ve ölçülebilir olmalıdır. Bu da gerekçede belirtilen hususların delillere ve yorumlara dayanmasını gerektirir. Gerekçenin, özellikle kanun yolu denetimine olanak verecek şekilde olması gerekir. İleri sürülen vakıaların ve gösterilen vakıaların değerlendirilmesi, bunların ret ve üstün tutma sebeplerinin açıklanması hâlinde, kanun yolu denetimi yapılabilir. Yetersiz gerekçe halinde, hükmün aleniyeti ve denetlenebilirliği sağlanmamaktadır.¹³

¹¹ AKSOYLU, İlter, “İdari Yargı Gerekçelerinin Bağlayıcılığı”, AYİM Dergisi, Sayı: 21, 2006.

¹² Yargıtay 23. HD, E: 2013/8218, K: 2014/717.

¹³ Bkz. KURT KONCA, “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, Nesibe, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı, SDÜHFD MİHBİR Özel Sayısı, Cilt 4, Sayı 2, Yıl: 2014, s. 95.

Yargıtay birçok kararında açıkça “Gerekçesi olmayan bu kararın temyiz incelemesi yapılamaz.” demektedir.¹⁴ Çünkü kararın doğru veya yanlış, yeterli veya yetersiz, yanlı ya da yansız olması gerekçesinden belli olur. Kararın sonuç kısmı gerekçeye ilişkin herhangi bir ifadeyi içeremez. Yargılamanın tarafları gerekçeye bakarak temyiz nedenlerini açıklayabilir ve temyiz mercii de bu nedenlere bakarak temyiz yerinde olup olmadığına karar verir. Karar, gerekçeler üzerinden denetlenebilir. Bu nedenle bir kararın yargısal denetime imkân verecek şekilde ve açıklıkta gerekçe içermesi gerekmektedir.

Kararların yerindeliği ve doğruluğu, somut uyuşmazlıkla ilgili yeterli araştırma ve inceleme yapılıp yapılmadığı, usuli hata bulunup bulunmadığı, eksik araştırma olup olmadığı gerekçenin incelenmesiyle ortaya çıkar. Kararlar sonucu itibarıyla doğru olsa bile gerekçesi yetersiz veya yanlış ise bu yönüyle değerlendirilir ve söz konusu karar temyiz mercii tarafından düzeltilerek onanır. Bu nedenle mahkemeler denetime imkân verecek yeterlilikte ve açıklıkta gerekçe yazmak zorundadır. Bunun için tüm deliller toplanmalı, iddia ve savunmalar değerlendirilmeli, tartışılmalı ve usul hükümlerinde hata yapılmamalıdır.

4) Gerekçenin Yararları

İçtihatların oluşmasında, hukukun ve hâkimlerin gelişmesinde, yargı kararları arasında yeknesaklığın, bütünlüğün ve hukuki güvenilirliğin sağlanmasında, çelişkilerin ve sürpriz kararların azalmasında gerekçenin yol gösterici ve eğitici rolü büyüktür. Gerekçeleri ile bilimsel tartışmalara konu olan kararlar, eleştirilerle ve kendilerinden faydalanılmasıyla hukukun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamaktadırlar. Gerekçenin, belirtilen yararları karşısında önemsiz kalsa da, bazı sakıncalarının varlığı da kabul edilmektedir. Buna göre, karar makamları, gerekçe oluşturmanın zor olduğu durumlarda karar vermekten kaçınabilmektedirler. Aynı şekilde, gerekçenin oluşturulması zaman aldığından yargılamalar da uzamaktadır.¹⁵ Hukuk devletinin, hukuki gelişmişliğin ve hukuki bağımsızlığın en önemli göstergelerinden birisi mahkeme kararlarındaki gerekçelerdir. Mahkeme kararları iyi analiz edildiğinde hukukun ve hukuk insanlarının hangi düzeyde olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Şüphesiz yargı adaleti iyi kararlar ve etkin bir infaz sistemi ile sağlanabilir. Kararların gücü ve insaniliği gerekçesinden, etkili olması da infaz edilebilirliğinden anlaşılır.

¹⁴ Bkz. Yargıtay 15. HD, E: 2014/3486, K: 2015/2119

¹⁵ BEKRİ, s. 208.

Mahkeme kararlarının iyi bir gerekçeye sahip olabilmesi için ülkedeki hukuk eğitiminin iyi, hukuka, adalete ve insana olan saygının yüksek, demokratik kurum ve kuralların işler olması gerekir. Toplumun ve bireylerin adalet beklentisi yoksa hâkimler bakmış oldukları davaları sıradan bir iş görüyorsa, iyi bir gerekçe oluşturmanın ve adil bir karar vermenin hâkim için bir anlamı yoksa kısaca hukuk ve adalet toplum ve siyasal iktidarlar için bir değer haline gelmemişse kararların yüksek kalitede olması beklenemez. Kararların özünü ve ruhunu gerekçeler oluşturduğu için en fazla çaba, emek, zaman, yetenek ve bilgi gerektiren husus gerekçe oluşturmaktır. Yargılama yapmak, bir kısım usul işlemlerini yerine getirmek, delil toplamak ve tarafları dinlemek karar vermeye ve gerekçe oluşturmaya nazaran çok kolaydır. Hâkimlerin bağımsız, tarafsız, bilgili, tecrübeli, mesleki açıdan yeterli ve yetkin; vicdanlı, çalışkan ve dürüst olup olmadıklarını kararlarındaki gerekçelerden görmek mümkündür. Yargıdaki iş yoğunluğu kararlarda iyi bir gerekçe oluşturulması önündeki en ciddi engellerden birisidir. Dosya başına ayrılan zaman ne kadar uzunsa inceleme, değerlendirme, araştırma ve gerekçe oluşturma da o kadar iyi olacaktır. Ne var ki iş yoğunluğu, gerekçelerde olması gereken hususların terkedilmesini haklı göstermez.

C. Gerekçeye Göre Karar Türleri ve Mantık Hataları

Gerekçe yönünden kararları; gerçek gerekçeli karar, görünürde veya yetersiz gerekçeli karar, gerekçesiz karar, hatalı veya yanlış gerekçeli karar olmak üzere dört kısma ayırmak mümkündür.¹⁶ Aşağıda bu hususlara değinilmiş ve aralarındaki farklar ile bunların hukuki sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerçek gerekçeli karar, tam ve doğru yazılmış, hukuka, akla, mantığa ve vicdana uygun bir gerekçeye dayanan karardır. Görünürde veya yetersiz gerekçeli karar, şeklen sadece hukukî zorunluluğu yerine getirmek için yazılmış; ancak içerik bakımından hukukî ve kanunî gereklere uymayan karardır. Hiçbir gerekçenin olmadığı karar ise gerekçesiz karar; içinde çelişkiler ve tutarsızlıklar bulunan, vakıalara ve delillere dayanmayan veya kopuk şekilde ilişkilendirilen karar olarak nitelendirilebilir.

Aşçıoğlu, gerekçe eksikliklerini, dış gerekçe noksanı, sözde gerekçe, iç gerekçe noksanı ve çelişkili gerekçe olarak dört grupta incelemektedir. Buna göre kararda, hükmün dayanağı olan maddî ve hukukî unsurların gösterilmemesi halinde, dış gerekçe noksanı söz konusudur. Dış gerekçe noksanı halinde, gerekçesizlik, en yüksek düzeydedir; bu nedenle burada tam

¹⁶ ÖZEKES, üçlü bir tasnif yapmaktadır. Bkz. ÖZEKES, Muhammet; “Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerekçe,” in: İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay’ın Rolü Konferansı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007, s. 16 (Gerekçe).

gerekçesizlikten bahsedilir. Aşçıoğlu, uygulamada dış gerekçe noksanına sıklıkla rastlanıldığını ifade etmektedir. Dış gerekçe noksanı halinde yuvarlak, anlamsız sözlerle iddia ve savunma değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak hükmün dayanağı olan olgular ve hukukî nedenler kararda gösterilmemektedir. Bu gerekçe eksikliğinde, kararın oluşum sürecine ilişkin bir bilgi edinmek mümkün değildir. Dış gerekçe noksanı, sadece ilk derece mahkemesi kararlarında değil, üst derece mahkemesi kararlarında da görülmektedir.¹⁷

1) Gerekçesiz Karar

Kararların gerekçeli olması gereği Anayasal bir zorunluluktur. Anayasanın 141/3. maddesine göre, “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” Anayasa sadece hükmün değil, tüm kararların gerekçeli olması gerektiğinden söz etmiştir. Dolayısıyla mahkemenin usule veya esasa ilişkin nihai kararları ile ara kararları gerekçeli olmak zorundadır. Yargıtay istisnasız olarak gerekçesiz yerel mahkeme kararlarını bozmaktadır.¹⁸ CMK’nın 289/1-g maddesine göre, hükmün gerekçe içermemesi kesin hukuka aykırılık sayıldığından mutlak bozma nedenidir. Buna göre, temyiz dilekçesi veya beyanında gösterilmemiş olsa da, ilgili Kanun maddesinin gerektirdiği şekilde gerekçenin bulunmadığı hallerde hukuka kesin aykırılık var sayılır. CMK’nın 302/2. maddesine göre, Yargıtay, temyiz edilen hükmü, temyiz başvurusunda gösterilen, hükmü etkileyecek nitelikteki hukuka aykırılıklar nedeniyle bozarsa bozma sebeplerini ilâmda ayrı ayrı göstermek zorundadır.

Öğretide, gerekçesiz kararların, yok hükmünde sayılacağına ilişkin görüşler bulunmakla birlikte¹⁹; gerekçesiz kararın, ağır bir usûl hatasına rağmen geçerli olduğu ifade edilmektedir.²⁰ Bizce de gerekçe, taraflarca temyiz nedeni yapılmassa bile resen araştırılacak bir husustur, ancak gerekçeden yoksun bir karar kendiliğinden geçersiz sayılmaz. Anayasa hükmü haline getirilmiş gerekçe zorunluluğuna aykırı davranılması ağır ve bağışlanamaz bir hata olduğu için mutlak bir temyiz nedenidir. Ayrıca gerekçesiz bir karar verilmesi halinde,

¹⁷ AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargı Kararlarında Gerekçe,” Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992, s. 48-49 (Gerekçe).

¹⁸ Bkz. Yargıtay 9. HD, E: 2014/10745, K: 2015/23837; Yargıtay 9. HD, E: 2014/12215, K: 2015/24703; Yargıtay 9. HD, E: 2014/13654, K: 2015/26101; Yargıtay 9. HD, E: 2014/16343, K: 2015/29653; Yargıtay 9. HD, E: 2014/28397, K: 2016/1286; Bkz. Yargıtay 2. HD, E: 2016/2251, K: 2016/2630

¹⁹ UMAR, Bilge, “Türk Medenî Usul Hukukunda İadei Muhakeme,” İÜHFİM, Sayı: 1-2, 1963, s. 263 (s. 261-298).

²⁰ AŞÇIOĞLU, Gerekçe, s. 58-59; ÖZEKES, Gerekçe, s. 16.

emredici bir hukuk kuralına aykırı davranıldığından hâkimin, cezaî, hukukî ve disiplin sorumluluğuna da gidilebileceği vurgulanmıştır.²¹

Yargıtay bir kararında; “Gerekçesiz karar yazılması, adil yargılanma hakkının ihlalidir. Kararın salt bu nedenle bozulmasına karar verilmiştir.” demiştir.²² Bu kararda kullanılan bozmaya ilişkin ifade önemlidir. Her bozma nedeni adil yargılanma hakkının ihlali sayılmazken gerekçesiz hüküm adil yargılanma hakkının ihlali olarak görülmektedir. Bu, hakkında gerekçesiz hüküm verilen davacının Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunması halinde tazminat ödeneceği anlamına gelmektedir. Yargılamanın tarafları gerekçesizliği temyiz nedeni yapmasa bile temyiz incelemesinde salt bu husus bozma nedeni yapılır. Gerekçesiz karar; hatalı, yanlış veya yetersiz karardan sonucu itibarıyla da ayrılmaktadır. Yargıtay’ın istikrar kazanmış uygulamasına göre kararın sonucu doğru ama gerekçesi yetersiz veya yanlış ise yerel mahkeme kararı düzeltilerek onanmaktadır. Bununla birlikte temyiz edilmiş bir kararda başkaca bozma nedenleri varsa bu durumda Yargıtay kararı bozmakta ve yetersiz, yanlış ya da hatalı gerekçeyi bozma nedenleri arasında göstermektedir. Gerekçesiz kararın başka nedenlerle temyiz edilmesi halinde sonucu doğru olsa bile düzeltilerek onanması mümkün değildir. Temyiz mercileri yerel mahkemenin yerine geçerek gerekçe oluşturamaz. Bu durumda gerekçesiz karar çelişkili karar gibi muamele görür. Aşağıda da belirtildiği gibi çelişkili bir mahkeme kararının temyiz mahkemesi tarafından düzeltilerek onanması ve çelişkinin resen giderilmesi mümkün değildir. Karar çelişki nedeniyle bozulmalıdır. Oysa hatalı veya yanlış ya da yetersiz gerekçeli kararlarda durum farklıdır.

Mahkeme, gerekçede “gizli denin delili” değerlendirmek zorundadır. Aksi halde karar, gerekçesiz olur. Gerekçesiz karar, oluşmamış karar gibidir. Ancak mahkeme, gerekçede belgeyi değerlendirince gizlilik ortadan kalkar. Gizli olan, “belgenin kâğıdı” değil, belgedeki anlamıdır. Mahkeme, eğer gizliliğe tam uyacak ise, bu belgeden söz etmemek, yani gerekçesiz karar oluşturmak zorundadır. Söz ederse, yasanın gizlilik normunu aşacaktır. Hâkim, her iki davranışta da hukuku çiğnemiş olacaktır.²³ Paradoks gibi görünen bu durum 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiştir. Anılan Kanuna göre, “Bir suç

²¹ AŞÇIOĞLU, Gerekçe, s. 59-60; ÖZEKES, Gerekçe, s. 16.

²² Bkz. Yargıtay 9. HD, E: 2014/10745, K: 2015/23837; Yargıtay 9. HD, E: 2014/12215, K: 2015/24703; Yargıtay 9. HD, E: 2014/13654, K: 2015/26101; Yargıtay 9. HD, E: 2014/16343, K: 2015/29653; Yargıtay 9. HD, E: 2014/28397, K: 2016/1286; Bkz. Yargıtay 2. HD, E: 2016/2251, K: 2016/2630

²³ İYİMAYA, s. 109.

olgusuna ilişkin bilgiler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz.” (m. 47/1). Genetik inceleme sonuçları kişisel veri niteliğinde olup, başka bir amaçla kullanılamaz; dosya içeriğini öğrenme yetkisine sahip bulunan kişiler tarafından bir başkasına verilemez. (m. 80/1). “Bir suç olgusuna ilişkin bilgileri içeren belgeler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz. Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler, ancak mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından incelenebilir. Bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler, hâkim veya mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydedilir. Bu madde hükmü, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır.” (m. 125). Bu maddeye göre, Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler, ancak mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından incelenecek, bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler gerekçede kullanılacaktır. Dolayısıyla Devlet sırrı veya gizli belgelerin varlığı gerekçesizliğin haklı bir nedeni olamaz.

2) Çelişkili Karar

Çelişki; sözlerin veya anlamların, sebep ile sonucun, önerge ile yargının, kavram ile terimlerin birbirini tutmaması veya birbirine zıt ya da karşıt olması durumudur. Hemen belirtmek gerekirse kulağa makul gelmeyen her ifade çelişki olduğunu göstermez. Örneğin, hırsızlık suçunun tanığı “Sanığın çok borcu vardı, bu nedenle bunalıma girmişti ama o çalmış olamaz” sözü çelişki değildir. Burada giderilmesi gereken şüpheli bir ifade vardır ve tanığa açıklattırılmalıdır. Çünkü her borçlu olan ve bu nedenle bunalıma giren kişi hırsızlık yapmaz. Ayrıca cümlenin başı tespit, sonu ise yorumdur. Yorum yapmak tanığın görevi değildir. Buna karşın, davacı işçinin “İşveren bana psikolojik baskı yaptı. Bu nedenle istifa dilekçesini isteğimle imzaladım” demesi çelişkidir. Çünkü istifa dilekçesi istekle veya baskıyla imzalanabilir ama baskının olduğu yerde istek ya da özgür iradede söz edilemez. Burada çelişen terimler “baskı” ve “istek” tir. Çünkü bunlar birbirine zıt kavramlardır. Bir işçinin “Üç ay süreyle her gün kesintisiz 23 saat çalıştım” demesinde çelişki yoktur; hayatın olağan akışına ve bilimsel gerçeklere aykırılık vardır. Bir tanığın “Bu sanığı olay yerinde gördüm”, diğer tanığın ise “Bu sanığı olay yerinde görmedim” demesi halinde iki beyan arasında çelişki vardır. İkinci tanığın, “Bu sanığa benzeyen birisini olay yerinde gördüm” demesi halinde iki beyan arasında çelişki yoktur. Çelişkide aynı konu hakkında zıtlık veya tutarsızlık vardır. Bu zıtlık; konu, yer, zaman, nesne, kişi, beyan, yazı, şekil, ses, görüntü vb bir şeyle ilgili

olabileceği gibi sebep sonuç arasında da olabilir. Birbiriyle çelişen şeyler diğ erinin varlığına tahammül edemez; birisi varsa diğ eri yoktur, birisi doğruysa diğ eri yanlıştır.

Gerek ceza ve gerekse hukuk yargılamasında kararın çelişkili olması bozma nedenidir. Çelişkili karar, yetersiz gerekçeden veya gerekçesiz karardan farklı bir konudur. Gerekçesiz kararda kötü de olsa hiçbir gerekçe yokken yetersiz gerekçe de kötü de olsa bir gerekçe vardır. “Çelişkili karar” denildiğinde akla, hüküm ve gerekçe arasındaki çelişki gelse de gerekçe içindeki çelişkiyi de bu kapsamda değerlendirmek gerekir.²⁴ Benzer şekilde kısa karar ile gerekçeli karar arasındaki çelişki de bozma nedeni olarak görülmektedir. Hüküm ve gerekçe veya kısa kararlar gerekçeli karar arasındaki çelişkinin bozma nedeni olduğu konusunda Yargıtay kararlarında istikrar bulunmaktadır.²⁵ Yerel mahkemenin gerekçeli kararlar kısa karar arasındaki çelişkisi veya gerekçesiz ya da yetersiz gerekçesi nedeniyle temyiz mercii tarafından bozulan kararı adil yargılanma hakkının ihlali sayılamaz. Buna karşın temyiz mercisinin gerekçeleri arasında çelişki gerekçeli karar hakkının, diğ er bir ifadeyle adil yargılanma hakkının ihlali sayılır. Çelişkili kararlar da gerekçesiz kararlar gibi affedilmez ağır bir kusurdur. Bu nedenle çelişkili kararlar da kesin bir bozma nedenidir. Temyiz mahkemesi yerel mahkemenin yerine geçerek çelişkili kararı resen düzeltemez ve çelişkileri gideremez. Bize göre yanlı ş veya hatalı gerekçeli karar ile çelişkili gerekçesi olan karar birbirinden ayrıdır.²⁶ Bu bağlamda, yanlı ş veya hatalı gerekçeli karar sonucu doğru olmak ve başkaca bozma nedeni bulunmamak koşuluyla kesin bozmayı gerektirmez. Bu durumda uygulamada olduğu gibi temyiz mercii söz konusu yanlı ş veya hatalı gerekçeli kararı düzeltemez ve bu şekilde kararı onayamaz.

3) Yetersiz Gerekçeli Karar

Yukarıda da değ inildiği gibi yetersiz gerekçe, gerekçesizlikten veya isabetsiz (hatalı) gerekçeden farklı bir konudur. Benzer şekilde yetersizlik; tutarsızlık veya çelişkiden de ayrı bir kavramdır. Örneğin, İYUK’a göre, *temyiz incelemesi sonunda Danıştay; kararı hukuka uygun bulursa onar. Kararın sonucu hukuka uygun olmakla birlikte gösterilen gerekçeyi doğru bulmaz veya eksik bulursa, kararı, gerekçesini değiştirerek onar. Kararda yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmayan maddi hatalar ile düzeltilmesi mümkün eksiklik*

²⁴ Bkz. Yargıtay CGK, E: 2003/2-129; Yargıtay CGK, E: 2003/2-130

²⁵ Bkz. Yargıtay 19. HD, E: 2013/18470, K: ; 19. HD, E: 2012/8476, ; 19. HD, E: 2015/14007; Yargıtay HGK, E: 2013/4-688

²⁶ Farklı görüş için bkz. BORAN GÜNEYSU, s. 344.

veya yanlışlıklar varsa kararı düzelterek onar. (m. 49/1). Bu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere temyiz mercii, sonucu itibarıyla doğru olan kararlarda bile gerekçenin yetersizliğini göz ardı etmemekte, adil bir karar için doğru sonuç kadar yeterli gerekçeyi de önemsemekte ve kararlarda aramaktadır. Çünkü kararın doğruluğu, gerekçenin doğruluğundan ayrı ve onun kadar önemli bir konudur. Adalet, her ikisinin de doğruluğunu aramaktadır.

Mahkeme kararlarının temyiz mercii tarafından yetersiz bulunması halinde “yetersiz gerekçeyle yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir”,²⁷ hatalı veya yanlış bulunması halinde de “hatalı gerekçeyle hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir” ya da “hatalı gerekçeyle yazılı şekilde hüküm tesisi isabetsizdir”²⁸ şeklinde karar verilmektedir. Yetersiz gerekçede yanlış veya eksik de olsa bir gerekçe bulunmaktadır. Ne var ki burada deliller gerektiği gibi tartışılmamış, bazıları gözden kaçırılmış, hukuk normu somut olaya farklı uygulanmış olabilir. Kelime olarak “yetersiz”, “Eksiği olan, yetecek kadar olmayan” anlamına gelmektedir. Yetersiz gerekçede kullanılan ifadeler ve kurulan cümleler doğru, tutarlı, açık ve birbiriyle uyumludur. Ne var ki yapılan açıklamalar hüküm için tatmin edici ve yeterli düzeyde değildir; bir kısım sorular yanıtsızdır ve temas edilen noktalar yüzeysel olarak ele alınmış, tartışma, değerlendirme ve inceleme zayıf bırakılıp geçiştirilmiştir. Yargıtay’ın 2015 yılında vermiş kararların 5.046 tanesi yetersiz, 364 tanesi hatalı ve 133 tanesi de yanlış gerekçe nedeniyle bozmaya ilişkindir. 2013 yılında Yargıtay’ın vermiş olduğu toplam karar sayısı 882.775 olmuştur²⁹.

Normatif hukuk dallarında çalışan her hukukçunun kendi uzmanlık alanında izlediği yöntemler farklıdır. Sözgelisi, ceza ve idare (bu arada vergi) hukukunda yurttaş zararına örneksime (kıyas, analogi) yöntemine başvurulamaz. Ceza Muhakemesi Hukukunda “kuşkudan sanık yararlanır” (in dubio pro reo) ilkesi işler. Anayasa hukukunda da “kuşkulu

²⁷ Yargıtay 1. HD, E: 2014/20956, K: 2015/546; Yargıtay 2. HD, E: 2014/18159, K: 2015/2405; Yargıtay 2. HD, E: 2014/18203, K: 2015/2579; Yargıtay 2. HD, E: 2014/11362, K: 2015/2606; Yargıtay 22. CD, E: 2015/174, K: 2015/291; Yargıtay 22. CD, E: 2015/44, K: 2015/170; Yargıtay 22. CD, E: 2015/99, K: 2015/1968; Yargıtay 16. CD, E: 2015/734, K: 2015/494; Yargıtay 5. CD, E: 2013/14128, K: 2015/1479; Yargıtay 1. CD, E: 2014/3579, K: 2015/565; Yargıtay 3. CD, E: 2014/27129, K: 2015/3142)

²⁸ Bkz. Yargıtay 1. HD, E: 2015/6725, K: 2015/7362; Bkz. Yargıtay 2. HD, E: 2014/17273, K: 2015/3043; Yargıtay 2. HD, E: 2014/24239, K: 2015/10335; Yargıtay 2. HD, E: 2014/27741, K: 2015/22; Yargıtay 3. HD, E: 2014/11001, K: 2015/3155; Yargıtay 8. HD, E: 2015/3315, K: 2015/9711; Yargıtay 12. HD, E: 2015/21791, K: 2015/31611; Yargıtay 22. HD, E: 2013/31348, K: 2015/5565; Bkz. Yargıtay 16. CD, E: 2015/5601, K: 2015/4209; Bkz. Yargıtay 16. CD, E: 2015/5176, K: 2015/4594; Bkz. Yargıtay 7. CD, E: 2014/3381, K: 2015/22499

²⁹ www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140129-32.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2016)

durumda özgürlükten yana” (in dubio pro libertate) yorum ilkesi geçerli sayılır. İş hukukuna gelince; bu hukuk dalında da “işçi yararına yorum ilkesi” yürür.³⁰

Yargıtay’a göre; hükmün, iki tarafın iddia ve savunmalarının özetlerini, anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususları, çekişmeli vakıalar hakkında toplanan delilleri, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesini, sabit görülen vakıalarla bunlardan çıkarılan sonuç ve hukuki sebepleri de kapsamı gerekir.³¹ Yargıtay 13. Ceza Dairesi bir kararında; yerel mahkemenin sanığın mahkûmiyetine ilişkin “...tamdiren asgari haddeden 1 yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına. Neden ve koşulları bulunmadığından bu cezasından artırım ve indirim yapılmasına tamdiren yer olmadığına.”³² şeklindeki kararını yetersiz gerekçe nedeniyle bozmuştur. Mahkeme kararında “neden ve koşulları” denildiği halde bunların neler olduğu belirtilmemiştir. Yargıtay kararlarına göre; temel cezada, en üst sınırdan cezalandırma gerekçeleri gösterilmeden sadece “tamdiren ve teşdiden” denilerek hüküm kurulması ceza yargılaması açısından yetersiz gerekçe oluşturduğu için bozma nedenidir.³³ Tamdiren ve teşdidin nedenleri kararda gösterilmelidir.

4) Hatalı veya Yanlış Gerekçeli Karar

Hatalı veya yanlış gerekçede doğru olmasa da bir gerekçe vardır ve bu gerekçe çelişkili karardan farklıdır. Kısaca, hatalı veya yanlış gerekçe, yetersiz gerekçeden veya gerekçesizlikten farklı bir konudur. HMK’nın 297/1-c maddesine göre hüküm, “Tarafların iddia ve savunmalarının özetini, anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususları, çekişmeli vakıalar hakkında toplanan delilleri, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesini, sabit görülen vakıalarla bunlardan çıkarılan sonuç ve hukuki sebepleri” kapsamak zorundadır. Eğer gerekçeli kararda iddia ve savunmaların özetleri, tarafların anlaşıp anlaşamadıkları hususlar, çekişmeli vakıalar hakkında toplanan ve dayanılan deliller, uyuşmazlığa uygulanacak hukuk hükümleri, ilke, kavram ve kuramlar varsa ve bunlar kararda tartışılmış ise yetersizlikten söz edilemez. Tüm bu hususlar tartışılmış, fikri çaba harcanmış ve mantık kuralları işletilmiş ise yeterli gerekçenin; bunlara rağmen istenilen doğru ulaşılamamış ise hatalı (yanlış) gerekçenin varlığından söz etmek gerekir. Aksi halde temyiz mercii tarafından doğru bulunmayan her gerekçenin yetersiz olduğuna hükmedilmesi gerekir ki bu da doğru değildir. Yetersizlikte bazı

³⁰ SEROZAN, s. 2427.

³¹ Yargıtay 23. HD, E: 2013/8218, K: 2014/717.

³² Bkz. Yargıtay 13. CD, E: 2011/28547, K: 2013/2195.

³³ Bkz. Yargıtay 14. CD, E: 2011/17788, K: 2011/1565.

delillerin veya maddi vakıaların tartışılmaması, hukuki kavram, kuram ve ilkelerin ya da hukuk kurallarının uygulanmaması, bir kısım delillere dayanılmasına rağmen bunların araştırılmaması ve değerlendirme dışı kalması söz konusudur. Hatalı gerekçede hâkimin değerlendirme, inceleme, muhakeme, yorum ve mantıksal çıkarımları isabetsizdir.

5) Gerekçede Mantık Hataları

Hâkim, gerekçesini oluştururken, bilimsel yorum metotlarını uygulamak; akıl, mantık, bilgi ve tecrübesini kullanmak ve sonuçta vicdanına dayanmak zorundadır. Hakim mantık ve yöntem bilim (metodoloji) kurallarına vâkıf olmadığı zaman bazı mantık hataları yapabilmektedir. Bu hataları; öncüllerin örtüşmezliği, asıl belirleyici öncülü gözden kaçırıp ikincil bir öncüle kapılma, akıl yürütmede öncül atlama, döngüsel kanıtlama, uyuşmazlığı tanılayamayıp ilgisiz alanlara kayma, tabiiyet mantığına kapılma, acele genelleştirme, kavram çarpıtma, kavramları karıştırma, kısır döngüde öncül ile sonucu birbirinin kanıtı olarak kullanma ve çelişkiye düşme şeklinde sıralamak mümkündür.³⁴

6) Gerekçenin Düzeltilmesi

Öğretide; gerekçenin düzeltilerek onanamayacağı, çünkü düzelterek onamanın gerekçeye müdahale olduğu, böyle bir müdahalenin kararın değiştirilmesi anlamına geldiği, kararın değiştirilmesi halinde ise onamadan bahsedilemeyeceği, üst mahkemenin gerekçeye müdahale etmesi gerekiyorsa, bozma yönünde bir karar vermesinin daha doğru olacağı ileri sürülmektedir.³⁵ Bu görüşe göre, karar gerekçeye dayandırılmış irade açıklaması olarak tanımlanmaktadır. Gerekçe, kararın dayanağı niteliğindedir. Gerekçenin değiştirilmesi, kararı hukukî dayanaktan yoksun bırakır. Gerekçenin değiştirilip düzeltilmesi, kararın değiştirilip düzeltilmesi niteliğindedir.³⁶

HMK'nın 370/2. maddesi, "*Temyiz olunan kararın, esas yönünden kanuna uygun olup da kanunun olaya uygulanmasında hata edilmiş olmasından dolayı bozulması gerektiği ve kanuna uymayan husus hakkında yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı takdirde Yargıtay, kararı düzelterek onayabilir. Esas yönünden kanuna uygun olmayan kararlar ile hâkimin takdir yetkisi kapsamında karara bağladığı edalar hakkında bu fıkra hükmü uygulanmaz.*" demektedir. Bu düzenlemede de açıkça belirtildiği üzere düzelterek

³⁴ SEROZAN, s. 2436.

³⁵ BORAN GÜNEYSU, s. 344.

³⁶ BORAN GÜNEYSU, s. 344.

onamanın bir kısım koşulları bulunmaktadır. Her şeyden önce mahkeme kararının esas yönünden hukuka uygun olması gerekmektedir. İkinci olarak, doğru olan hukuk kuralının somut olaya uygulanmasında hata yapılması ve bu hatanın yeniden yargılama yapılması ihtiyacına neden olmaması gerekir. Anılan fıkra hükmüne göre, esas yönünden kanuna uygun olmayan kararlar ile hâkimin takdir yetkisi kapsamında karara bağlanan edalar hakkında düzelterek onama yapılamaz. Düzelterek onanması gereken bir kararda gerekçe ile sonuç arasında herhangi bir çelişki yoktur. Böyle bir durum mutlak bozma nedenidir. Ayrıca düzeltilmesi gereken kararda gerekçenin kendi içinde ciddi anlamda çelişki ve tutarsızlık ya da mantık hataları da bulunmamaktadır. Mantıksal hataların, çelişkili ve hatalı ifadelere birleştiği kararlar “hatalı (yanlış) gerekçe” yüzünden yine bozma nedeni yapılmakta ve söz konusu kararlar Yargıtay tarafından “hatalı gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması bozma nedeni yapılmıştır” denilerek bozulmaktadır. O halde gerekçedeki her türlü eksiklik, tutarsızlık, yanlışlık veya çelişki değil, gerekçenin bütünlüğünü bozmayan ve önemsiz sayılabilecek hata, eksiklik ya da çelişkiler düzeltilmektedir. Dolayısıyla bize göre, Yargıtay uygulamasında düzeltilerek onama, mahkemenin gerekçesine müdahale olarak değerlendirilemez. Düzelterek onamada tamamlayıcılık ve güçlendiricilik özelliği vardır. Bu tür kararlarda temyiz merci, yerel mahkemenin gerekçesini genel anlamda doğru bulmakta ancak bir kısım tali hataları ve çelişkili ifadeleri düzeltmektedir. Bazen da sonuç ile gerekçe doğru olmakla birlikte gerekçeye bir kısım ifadelerin de eklenmesi yararlı görülebilmektedir.

Yargıtay, temyiz incelemesi sonucunda, alt derece mahkemesi kararlarında, tarafların kimlikleri ya da yazı, hesap veya açık ifade yanlışlıkları bulunduğunu tespit ederse, bu yanlışlıkların düzeltilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediği için bu durumda da kararın bozulması yerine, kararda bulunan yanlışlıkların düzeltilerek onanmasına karar vermektedir.³⁷ Kanundaki düzenlemeye göre, esas yönünden kanuna aykırı kararlar veya hâkimin takdir alanına giren ama sonucu itibarıyla doğru olan kararlar düzeltilerek onanamaz. Örneğin, bir hâkimin, takdir yetkisi kapsamında belirlediği nafaka, manevi tazminat, cezai şartın tenkisi ve benzeri alacak miktarları, azaltıcı veya artırıcı biçimde düzelterek onama konusu yapılamaz.³⁸ Yargıtay’ın düzelterek onama kararlarına şu örnekler verilebilir: “Temyize konu olan kararın hüküm kısmında 1. fıkrada yer alan “Net 11.237,95 TL kıdem tazminatının dava tarihinden

³⁷ ÖZAYKUT, Salih ve BELEÇ, Mehmet, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Adalet Yayınları, Ankara, 2014, s. 1356.

³⁸ KURU, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt 5, 6. Baskı, Demir Yayınları, İstanbul, 2001, s. 4718; ÖZAYKUT/ BELEÇ, s. 1357.

itibaren mevduata uygulanan en yüksek faizi ile birlikte davalılardan müştereken ve müteselsilen tahsili ile davacıya verilmesine,” hükmünün çıkartılarak yerine “Net 11.237,95 TL kıdem tazminatının 2.000,00 TL’sine dava tarihi olan 10.07.2013 tarihinden bakiyesine ise ıslah tarihi olan 20.08.2014 tarihinden itibaren işleyecek bankalarca mevduata uygulanan en yüksek faiz ile birlikte davalılardan müştereken ve müteselsilen tahsili ile davacıya verilmesine” fıkrasının eklenmesi suretiyle hükmün bu şekilde Düzeltilerek Onanmasına...”³⁹, “Temyiz olunan kararda, hüküm fıkrasının birinci bendinde yer alan "Brüt 6.505,19 TL kıdem tazminatının akdin feshi tarihinden itibaren mevduata uygulanan en yüksek faizi ile davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine, fazlaya ilişkin talebin reddine" sözcüklerinin çıkarılarak yerine "Brüt 6.505,19 TL kıdem tazminatının davalıdan tahsili ile davacıya verilmesine, fazlaya ilişkin talebin reddine" sözcüklerinin yazılmasına ve hükmün bu şekilde Düzeltilerek Onanmasına...”⁴⁰, “...hükmün 1 numaralı bendindeki “09/07/2012 tarihinden” ibaresinin hüküm metninden çıkartılmasına, yerine “10/11/2010 tarihinden” ibaresinin yazılmasına, davalının bu yöne ilişkin temyiz itirazlarının kabulü ile 6100 sayılı HMK'nın geçici 3. maddesi yollamasıyla 1086 sayılı HUMK'nun 438/7. maddesi uyarınca hükmün bu şekliyle Düzeltilerek Onanmasına...”⁴¹, “...hükmedilen nafakanın yıllık artış oranına ilişkin yerleşmiş Yargıtay Uygulamaları göz önünde bulundurularak “TÜİK tarafından açıklanan ÜFE” oranında artışına hükmedilmesi gerekirken “TÜFE” oranında artırılmasına karar verilmesi doğru değilse de; bu konunun düzeltilmesi yeniden yargılama yapılmasını gerektirmediğinden; hükmün yıllık nafaka miktarının artış oranına ilişkin 2. bendindeki “TÜFE” ifadesinin çıkartılarak, yerine “TÜİK tarafından açıklanan ÜFE” ifadesinin yazılarak hükmün düzeltilmesine ve düzeltilmiş bu şekli ile Onanmasına...”⁴² karar verildi. Görüldüğü gibi Yargıtay kararlarında maddi hatalar, basit hesap veya ifade hataları düzeltilmektedir. HMK'nın 370/4. maddesine göre; “*Karar, usule ve kanuna uygun olup da gösterilen gerekçe doğru bulunmazsa, gerekçe değiştirilerek ve düzeltilerek onanır.*” Kanun koyucunun amacı basit hatalar içeren gerekçe nedeniyle hükmün bozularak yargılamanın uzamasına engel olmak, hakkın bir an önce sahibine kavuşmasını sağlamak ve adil yargılamaya en azından süre ve yargılama masrafları itibarıyla katkıda bulunmaktır.

³⁹ Yargıtay 22. HD, E: 2014/35751, K: 2016/2218.

⁴⁰ Yargıtay 22. HD, E: 2014/32299, K: 2016/4336.

⁴¹ Yargıtay 1. HD, E: 2015/715, K: 2016/2777.

⁴² Yargıtay 3. HD, E: 2015/15717, K: 2016/2560.

D. Gerekenin Yerindeliği

1) Tutarlılık-Mantıklılık

Mantık, her bilim için zorunlu bir araçtır ve formel karakterinden ötürü her bilime uygulanabilme imkânı vardır.⁴³ Mantıki bir düşünce olmaksızın hukuk bilimi mümkün değildir ve her hukukçu mantıklı düşünmek⁴⁴ ve bunu kararlarında göstermek zorundadır. Uyuşmazlığın tarafları haklarında verilecek karara inanmak ve saygı duymak ister. Bir kararın inandırıcı olması için de onun salt hukuk duygusuna dayanması yeterli değildir. Bir karar ancak hukuk normundan mantıken doğru bir biçimde çıkarıldığı zaman inandırıcı olabilir.⁴⁵ Hukukta yalnızca mantıki değerlendirme yeterli değildir. Bu değerlendirmenin hem ahlaki⁴⁶ hem de vicdani olması zorunludur.

Hâkim mantıksal kavramlarla ve önermelerle iş görür; analitik, sentetik, sistematik ve diyalektik yöntemle akıl yürüterek, bu arada soyutlama ve karşılaştırma mantığını işleterek, tutarlı çıkarımlar yapar; gerekçeli yargılar üretir; hukuk kurallarını ve kavramlarını belirli bir sistem bağlamında derleyip toparlar.⁴⁷ Hâkim, akıl yürütmenin başlıca mantıksal araçlarını⁴⁸ gerekçesinde ve yorumlarında kullanır. Bir kararın kendi içinde, hükmün de gerekçesiyle tutarlı olabilmesi, somut olayla ve yargılamada sonulmuş delillerle uyumlu için bu yolun izlenmesi ve söz konusu yöntemlerin kullanılması zorunludur.

Hukukçunun akıl yürütürken dikkate almak zorunda olduğu dört temel ilkesi vardır. Bunlar, özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü olasılığın olanaksızlığı ve nedenselliktir. Özdeşlik, her bir olgunun tekliği, onun başka bir şey olamaması; çelişmezlik, birbirini tutmayan iki yargıdan birisinin yanlış olması; üçüncü olasılığın olanaksızlığı, belirli bir olgunun ya o ya da bu olabilmesi ama üçüncü (başka) bir şey olamaması; nedensellik ise nedensiz bir şey olmaması demektir.⁴⁹

⁴³ ARAL, Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, 7. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2012, s. 165.

⁴⁴ ARAL, s. 166.

⁴⁵ ARAL, s. 166.

⁴⁶ Bkz. ÇAĞIL, O. Münir, Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş, 3. Baskı, İstanbul, 1966, s. 101-107.

⁴⁷ SEROZAN, s. 2429.

⁴⁸ Ayırıştırıp çözümleme (analiz), birleştirme (sentez), karşılaştırma (comparison), örneksene (analoji), sınıflandırma (classification), soyutlama (abstraction), genelleme (generalisation), somutlama (concretisation), özelleştirme (specialisation), tümden gelim (deduction-dedüksiyon), tüme varım (induction-endüksiyon), ilke çıkarsama, varsayım üretme, ilksav (aksiyom) yaratma.

⁴⁹ SEROZAN, s. 2433.

Tutarlılık ile doğruluk farklı kavramlardır. Bu nedenle öncüllerin ve hükmün doğru olması ayrı, tutarlı olması ayrı konudur. Gereğesinde ve hükmünde tutarlı olan bir hâkim hatalı karar vermiş olabilir.

2) Açıklık -Anlaşılrlık

Yerinde ve isabetli olan bir gerekçe, yeterli açıklığa ve anlaşılrlığa da sahiptir. Hâkim uyuşmazlığı çözüp belirsizliği giderirken, belirsiz, anlaşılmaz ya da farklı anlamalara elverişli cümleler kullanamaz. Gereğede kullanılan kelimeler, cümleler ve mantıksal çerçeve açık ve anlaşılır olmalıdır. Sonuçta, bir yönüyle yorum olan gerekçe ayrıca yoruma muhtaç bir durumda olmamalıdır. Taraflar iddia ve savunmalarında gerek maddi olguları ve gerekse delilleri karmaşık ve anlaşılmaz bir halde sunsalar da hâkim bunu sade ve anlaşılır halde gereğesinde tartışmak ve değerlendirmek zorundadır. Kısaca yeterli gerekçe, yeterli açıklıkta kaleme alınmalı ve gerekli olan tüm konulara temas etmelidir.

3) Uygunluk-Uyumluluk

Mahkeme kararının gereğesi, varılan sonuçla uyum içinde değilse, doyurucu ve inandırıcı nitelik taşııyorsa, görünüşte gereğeli bir karar mevcuttur.⁵⁰ Kısa kararın gereğeli karar ile veya gereğenin kararın sonuç kısmı ile uyumsuzluğu bozma nedenidir. Adil yargılanma ilkesini zedeleyen en önemli hususlardan birisi de gereğeler ve kararlar arasındaki uyumsuzluktur. Kararda kullanılan gerekçe sadece ifade yönüyle değil, dosya içeriği ile de uyumlu olmalıdır. Dolayısıyla cümleler ne kadar düzgün, açık, anlaşılır ve mantıklı olursa olsun tartışmaları ve çekişmeli hususları içermiyor ve delilleri kapsamıyorsa uyumluluktan söz edilemez. Başka bir deyişle gereğeler deliller, maddi vakıalar ve çekişmeli hususlarla ilgili ve uyumlu olmalıdır.

4) Bilimsellik

Dil, düşüncenin yetersizliğini yansıtır.⁵¹ Bu nedenle bir hukuk metni mutlak anlamda yoruma muhtaçtır. Bir metin, yorumcunun sonsuz iç bağlantılar keşfedebileceği açık uçlu bir evrendir.⁵² Yorumcu ve bir yorumcu olarak hâkim bu evrende en doğru ve kabul edilir bir yorumu yapmak zorundadır. Hâkim, kararlarını oluştururken rasyonel olduğu kadar aynı

⁵⁰ ALP, Mustafa, "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gereğçe", Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsal'e Armağan, İzmir 2001, s. 438.

⁵¹ ECO, Umberto, Yorum ve Aşırı Yorum, (Çev. Kemal Atakay), 3. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 49.

⁵² ECO, s. 49.

zamanda sezgicidir. Ne var ki sezgilerini somutlaştırmak ve mantıksal bir temele oturtmak zorundadır. Hukuk kurallarının bir nedeni, bir amacı, bir şekli ve bunu ortaya koymaya çalışan bir de lafzı vardır. Ayrıca, hukuk kurulları uygulandığında bunun tarafları, taraflar arasında ortaya çıkmış uyuşmazlığı ve uyuşmazlığın somut delilleri bulunmaktadır. Yorumda ve hükme gerekçe oluşturulmasında tüm bu hususların göz önünde bulundurulması gerekir.

Yargılama ve hüküm, anlamayı ve bilmeyi gerektirir. Hâkim uygulayacağı hukuk kuralını, ilgili diğer konularla birlikte bilmek ve uyuşmazlığa konu olayı tüm açıklığı ve ayrıntısıyla anlamak zorundadır. Örneğin bir iş hâkiminin, önüne gelen iş uyuşmazlığını çözmesi için ekonomi, istihdam, işsizlik, üretim, rekabet, verimlilik, işletme, insan kaynakları, yönetim, iş planlaması, küreselleşme, çalışma sosyolojisi, hukuk mantığı, felsefe ve çalışma hayatı gibi konuları bilmesi gerekir. Dolayısıyla hâkim önüne gelen olayı her yönüyle anlamak ve bu olaya uygulayacağı hukuk kurallarını derinlemesine bilmek durumundadır. Hukukçuluğun değişik bir uğraş alanı daha vardır. O da deskriptif, ampirik ve pozitif nitelikte hukuk tarihi, hukuk antropolojisi, hukuk sosyolojisi, adli tıp ve karşılaştırmalı hukuk alanlarındaki uğraştır. Bu alanlarda hukuk bilimcisi klasik, beylik bilimsel yöntemlerle çalışır; sınanabilir olgulara, somut verilere, gözlemlere, deneylere ve nedensellik mantığına dayanır. Yoksa normatif ve dogmatik hukuk bilimindeki gibi varsayımlarla, ilk savlarla (postulat), belitlerle (aksiyom) iş görmez; amaçsallığa (finalite) dayanmaz.⁵³ Hukuk, bilimselliğini yöntemindeki bilimselliğe borçludur. Dolayısıyla hâkim bilimsel yöntemleri uygulayarak yorum yapmalı ve karar yolunda bilimsel adımlarla yürümelidir. Hukukun kabul ettiği bilimsel yorum yöntemlerini terk ederek keyfi veya sübjektif yaklaşımlarla yorum yapılamaz.

Hukuki bir problemin tartışılmaz tek bir çözümü olmaz; tümü de tartışmalı birden çok çözümü olur. Bu çözümlerin bilimsel kanıtı da olmaz; olsa olsa, “gerekçesi” olur. Bu gerekçe de yasaya, adalete ve maslahata uygunluk gibi takdire ve tartışmaya alabildiğine açık değer yargılarından oluşur. Yalnız şu olgu da gözden kaçırılmamalıdır. Hukukçunun uğraş alanı ve konusu klasik bilimin ölçütlerine uymasa bile, onun çalışma yöntemi bilimselliğin ölçütlerine yüzde yüz uyar. Hukukçu bilimsel araştırma yöntemiyle, analitik, sentetik, sistematik ve diyalektik akıl yürütmesiyle, örneksene, soyutlama, genelleme, ayrıştırma, tümünden gelim ve tüme varım mantıksal teknikleriyle düpedüz bilimsel bir iş görür. Gerçekten de hukukçu

⁵³ SEROZAN, s. 2427.

hukuk kurallarını yöntembilimin mantık kurallarına uyarak rasyonel tarzda yorumlayıp uyguladığı ölçüde baştan aşağı bilimsel bir etkinlikte bulunur.⁵⁴

Hukukun bilimselliği yalnız yönteminin ilimselliğinde yatmaz. Hukukun bilimsel bir uğraş olduğu şuradan da belli olur: Hukuki yargılara damgasını vuran adalet ve yerindelik gibi değer yargıları da aslında akla, sağduyuya, evrensel insan haklarına, genel geçer demokrasi ölçütlerine, eşitlik ilkesine ve genel görüş birliğine (consensus) dayanan düşünsel, akılcı, inandırıcı yargılardır. Bu yargılar hiç de öznel duygulara, sezgilere, inançlara, rastgele kararlara dayanmaz.⁵⁵

II. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINA GÖRE GEREKÇE

Anayasa Mahkemesi kararlarına göre gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli karar adil yargılanma hakkının ihlali sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, söz konusu ihlal kararlarını bireysel başvuru üzerine vermektedir.

A. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru

Anayasalar, devletlerin temel kuruluşunu ve bireylerin hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk metinleridir. Ancak bunlar özsel bir anlamı olmayan salt prosedürel düzenlemeler değil, devlet iktidarının sınırlandırılması ve kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması amacını güden metinlerdir. Anayasalar, anayasanın üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, fren-denge mekanizmaları, hukuk devleti ve yargı denetimi gibi çeşitli araçlara yer verirler. Anayasal devleti, herhangi bir anayasalı devletten ayıran temel özellikler de bunlardır. Anayasa yargısı ise, parlamento işlemlerinin bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesi anlamında, anayasacılığın en önemli araçlarından birisi olarak kabul edilmiştir. Anayasanın tanıdığı hak ve özgürlükleri korumak, anayasa yargısı mekanizmasındaki temel amaç değil, anayasal düzene ilişkin korumanın dolaylı sonucudur. Anayasa yargısı, anayasal düzeni korurken dolaylı olarak anayasada yer alan temel hak ve özgürlükleri de koruma altına almaktadır.⁵⁶ Maddi anlamda anayasa yargısı, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimidir.⁵⁷ Anayasaya uygunluk denetiminin yargı eliyle yapılmasının yöntem ve esaslarına ilişkin kurallar dar anlamda anayasa yargısı olarak tanımlanmıştır.⁵⁸

⁵⁴ SEROZAN, s. 2428-2429

⁵⁵ SEROZAN, s. 2429-2430.

⁵⁶ GÖZTEPE, Ece, Anayasa Şikâyeti, AÜHF Yayınları, Ankara, 1998, s.2.

⁵⁷ KIRATLI Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, ASBF Yayınları, Ankara, 1966, s.189

⁵⁸ ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, Anayasa Yargısı, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 37

Temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunabilmesi amacıyla geliştirilmiş olan ve birçok Batı demokrasisinde uzun yıllardır başarı ile uygulanan bireysel başvuru Anayasa Mahkemesine şikâyetten ibaret bir iç hukuk yoludur.⁵⁹ Bireysel başvuru, iptal davası ya da itiraz yolu gibi Anayasa Mahkemesine diğer başvuru yollarından ayrı olarak, doğrudan temel hak ve özgürlüklerin sahibi olan bireylerin başvurabilecekleri ve esas amacı anayasal düzeni değil, bizzat temel hak ve özgürlükleri korumak olan bir mekanizmadır.⁶⁰ Bireysel başvuru kurumunun kabul edilmesindeki en önemli amaç, temel hak ihlallerinin ulusal hukuk içinde mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılması, iç hukukta sonuca bağlanacak bir uyuşmazlığın AİHM önüne taşınmaması, hak, zaman, emek, para ve itibar kaybının yaşanmamasıdır. Bununla birlikte bireysel başvuru kurumunun gerek kabulü sürecinde, gerekse geçmiş yıllara uzanan tartışmalar boyunca kurumun destekçileri tarafından en sık dile getirilen husus; anılan mekanizmanın işletilmeye başlanmasıyla birlikte, Türkiye'nin AİHM önündeki sicilinin iyileşmeye başlayacağı şeklindeydi.⁶¹

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin diğer başvuru yollarını tükettikten sonra başvurdukları istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak tanımlanabilir.⁶² Bireysel başvuruyu “temel hak ve özgürlükleri yasama, yürütme veya yargı organları tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir kanun yolu olarak” da tanımlamak mümkündür.⁶³ Anayasalar tüm devlet organlarını bağladığına göre yasama, yürütme ve yargı organlarının anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklere saygı göstermesi zorunludur. Bunu sağlamak amacıyla, bir hukuk devletinde hem idari hem de yargısal mekanizmalar öngörülmüştür. Bir temel hak ve özgürlük ihlali, anayasa yargısı, idari yargı ya da adli yargı aracılığıyla ortadan kaldırılabilir. İşte bireysel başvuru yolu, tüm bu mekanizmaların ihlali ortadan kaldırmadığı durumlarda kullanılacak olağanüstü bir başvuru yoludur.⁶⁴ Bireysel

⁵⁹ UZUN, Cem Duran, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti)”, SETA Analiz, Sayı: 50, Şubat 2012, s. 3.

⁶⁰ UZUN, s. 8

⁶¹ KONTACI, Ersoy, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yorumu”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, 2014, s. 109.

⁶² EKİNCİ, Hüseyin ve SAĞLAM, Musa, 66 Soruda Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, s. 1; Bkz. AYDIN, Öykü Didem, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, GÜHF Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 4, 2011, s.12;

⁶³ KILINÇ, Bahadır, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, Anayasa Yargısı, Cilt: 25, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2008, s.23.

⁶⁴ UZUN, s. 6.

başvuru, temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzlemde korunması amacı ile başvurulabilecek istisnai ve ikincil nitelikte son hukuki çaredir.⁶⁵

Bireysel başvuru yolunun temel niteliklerinin şu şekilde sıralanması mümkündür:⁶⁶ a) Bireysel başvuru, Anayasa’da belirtilen hakları ihlal edilenlere tanınan özel bir hak arama yolu olup yöntem ve sonuçları itibarıyla diğer hak arama yollarından farklıdır. b) Bireysel başvurunun varlık nedeni, öncelikle Anayasa’da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlali gerçekleşmişse ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. İkinci olarak ise; kararlarının olumlu etkisiyle hakların ihlal edilmesini önlemektir. c) Bireysel başvuru kural olarak kamu gücü işlemlerine karşı yapılır. Dolayısıyla bireysel başvuruda kamu gücü karşısında korumasız durumdaki bireyin haklarının garanti altına alınması temel amaçtır. d) Bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yoludur. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi, öncelikle tüm idare ve yargı mercilerinin görevidir. Zira idare ve yargı mercileri bireysel hak ihlallerinin önlenmesinde daha etkin konumdadırlar. Bu nedenle söz konusu şikâyetlerin Anayasa Mahkemesine intikal ettirilmesinden önce ilgili mercilerin bu ihlalleri gidermeleri beklenir. e) Bireysel başvuru, ek bir istinaf ya da temyiz yolu da değildir. Kanun yolunda ortaya çıkan her türlü hukuka aykırılığın giderilmesi değil, ancak Anayasa’da işaret edilen haklardan birinin ihlali iddiası, bireysel başvuruya konu olabilmektedir.

6216 sayılı Kanun’un 45. maddesinin son fıkrasına göre, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, “İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.” Oysa Anayasa’nın 148. maddesinde “olağan kanun yolları” ifadesi geçmekte iken, Kanun’da bunun “idari ve yargısal başvuru yolları” olarak ifade edilmesi hem karışıklığa sebep olabilecektir hem de gereksiz tartışmalar yaratabilecektir. Öncelikle “yargısal başvuru yolları”nın olağanüstü başvuru yollarını da kapsayacak şekilde anlaşılması ve burada bireysel başvuru için sadece olağan kanun yollarının tüketilmesinin yeterli görülmesi doğru olacaktır. Nitekim AİHM’ne başvuruda da, olağan kanun yollarının tüketilmesi yeterli görülmekte, ayrıca olağanüstü kanun yollarına başvurmuş olma şartı aranmamaktadır.⁶⁷

⁶⁵ DUYSAK FİDAN, Seda, Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu ve Türkiye’de Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi SBE, Ankara, 2013, s. 43.

⁶⁶ Bkz. EKİNCİ/SAĞLAM, s. 1-2; Bkz. UZUN, s. 9-10.

⁶⁷ UZUN, s. 17.

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesine göre, bireysel başvuruyu, ihlale yol açtığı öne sürülen işlem, eylem ya da ihmal sebebiyle kişisel ve güncel bir hakkı doğrudan etkilenenler yapabilecektir. Kamu tüzel kişilerinin başvuru hakkı bulunmamaktadır. Özel hukuk tüzel kişileri ise, sadece tüzel kişiliğe ait hakları ile ilgili başvuru yapabilirler. Son olarak, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar başvuruda bulunamazlar.⁶⁸ Anayasa şikâyeti (bireysel başvuru), temel hakların ihlalini önlemede en son hukuki çaredir ve temel haklara ilişkin ihlal iddiaları başka hukuki yollarla giderilebilecekse anayasa şikâyetine başvurulmaz.⁶⁹

B. Gerekeçeli Karar Hakkının İhlali

“Adil yargılanma hakkı bireylere dava sonucunda verilen kararın değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetleme imkânını verir. Bu nedenle, bireysel başvuruda adil yargılanmaya ilişkin şikâyetlerin incelenebilmesi için başvurucunun yargılama sürecinde haklarına saygı gösterilmediği, bu süreçte karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığı veya bunlara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığı, kendi delillerini ve iddialarını sunamadığı ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediği veya kararın gerekçesiz olduğu gibi, mahkeme kararının oluşumuna sebep olan unsurlardan değerlendirmeye alınmamış eksiklik, ihmal ya da açık keyfiliğe ilişkin bir bilgi ya da belge sunmuş olması gerekir.”⁷⁰

“Yargısal kararlardaki değişiklikler, hukukun dinamizmini ve mahkemelerin yaklaşımlarını yaşanan gelişmelere uyarılama kabiliyetlerini yansıtması yönüyle olumludur. Ancak, uygulamadaki birlikteliği sağlamaları beklenen yüksek mahkemeler içinde yer alan dairelerin ya da farklı yargı kollarına ait mahkemelerin benzer davalarda tatmin edici bir gerekçe göstermeksizin farklı sonuçlara ulaşmalarının, bir kararın belirli bir daireye ya da farklı yargı koluna düştüğü takdirde onanacağı veya olumlu neticeleneceği, başka bir daire tarafından ele alındığı takdirde bozulacağı veya olumsuz neticeleneceği gibi birbirine zıt sonuçların ortaya çıkma beklentisinin, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine aykırı olduğu açıktır. Ayrıca, böyle bir algının toplumda yerleşmesi halinde, bireylerin yargı sistemine ve mahkeme kararlarına duymaları beklenen güven zarar görebilir. Diğer taraftan aynı ya da farklı yargı

⁶⁸ UZUN, s. 17.

⁶⁹ KILINÇ, s. 25.

⁷⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/135, Karar Tarihi: 21.1.2015.

kollarında farklı kararlar verilmesi halinde çözüm sunabilecek yapısal bir mekanizmanın varlığı da önemlidir.”⁷¹

C. Anayasa Mahkemesinin Denetim Sınırı

Anayasa'nın 148. maddesine göre, herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. (m.148/3-4) Hükmün bu şekilde kaleme alınışının altında yatan sebep, niteliği itibariyle bireysel başvuruya uygun olan klâsik haklar ile devletin ilave bazı yükümlülükler üstlenmesini zorunlu kılan bazı sosyal ve ekonomik haklar arasında bir ayırım yapmak ihtiyacıydı. Zira 1982 Anayasası'nın benimsemiş olduğu temel haklar sistematığı ile anılan bu hakların niteliği arasında tam bir örtüşme olmayıp, ya bireysel başvuruya konu olacak hakların tek tek sayılarak gösterilmesi ya da bu konuda Sözleşme'ye doğrudan atıf yapmak suretiyle bir tür sınır tespiti yapılması gerekiyordu. İşte Anayasa koyucunun bu konudaki tercihi de, anılan bu yollar arasından daha pratik gözüken ikincisi olmuştur.⁷² Buna göre bireysel başvurunun konusu Anayasada belirtilen ve AİHS kapsamında kalan temel hak ve özgürlüklerdir. Anayasa Mahkemesi temyiz mercii olmadığı için mahkemelerce verilen kararları hukuka uygunluk ve yerindelik açısından denetleyemez. Bireysel başvuru ile Anayasa Mahkemesi'nde, Anayasaya aykırılığı iddia edilen bir karar veya işlem hakkında önceki yargılamanın devamı olmayan, tarafları ve konusu da önceki yargılamadan farklı olan bir yargılama yapılır. Bireysel başvuru, sadece özel olarak anayasa hukukunun ihlalinin denetlenebileceği istisnai nitelikte bir hukuk yoludur.⁷³ Temel hak ve özgürlüklerin korunması öncelikle tüm idare ve yargı mercilerinin görevidir. Bu nedenle temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasında olan bireyler öncelikle şikâyetlerini bu mercilere iletmek durumundadırlar. Bireysel başvuru, diğer başvuru yollarının tüketilmesinden sonra kullanılabilen ikincil bir hak arama yoludur.⁷⁴

Anayasa değişikliği teklifinin gerekçesinde, AİHM'ne Türkiye aleyhine her yıl binlerce başvuru yapıldığı ve bu yeni kurumla, bu başvuruların iç hukuk yollarında çözülmesinin

⁷¹ Bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/135, Karar Tarihi: 21.1.2015.

⁷² KONTACI, s. 110.

⁷³ ÖZBEY, Özcan, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s.73

⁷⁴ DUYSAL FİDAN, s. 45.

amaçlandığı belirtilmiştir. Ayrıca gerekçenin devamında, birçok Batı demokrasisinde bireysel başvuru yolunun anayasa yargısının ayrılmaz bir parçası olduğu ya da benzer mekanizmaların mevcut olduğu, bu yöntemin bireylerin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasını sağlayacağı ve devlet organlarını Anayasa ve kanunlara uygun davranmaya zorlayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, bireysel başvuru yolunun asıl amacının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurudan önce bir iç hukuk yolu oluşturarak bu başvuruların sayısını azaltmak olduğu söylenebilir. Nitekim bu yolla başvuru konusu olabilecek haklar, Anayasa’da güvence altına alınmış tüm haklar değil, “Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birisidir.” Gerekçe ve bu düzenleme bir arada değerlendirildiğinde, bireysel başvuru yoluyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mekanizması arasında bir doğrudan paralellik bulunduğunu söylemek zor olmasa gerektir.⁷⁵

Bireylere Anayasa Mahkemesine başvuru yolunun açılması konusundaki en önemli muhalefet; bu kurum dolayısıyla kendileri ile Anayasa Mahkemesi arasında ve Anayasa Mahkemesi lehine bir hiyerarşi oluşacağı ve yüksek mahkemeler arasındaki eşitliğin ortadan kalkacağı yönünde itirazları olan diğer yüksek mahkemelerden gelmiştir.⁷⁶ Yargıtay ve Danıştay, bu yolla kararlarının Anayasa Mahkemesi tarafından denetleneceği ve bozulacağı, Anayasa Mahkemesinin kendilerinin üzerinde bir süper temyiz mahkemesine dönüşeceği endişesiyle bireysel başvuru yoluna şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu itiraz, özellikle mahkemelerin kesinleşmiş kararlarına karşı yapılan başvurular üzerine, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sırasında vereceği kararların bir üst mahkeme kararı olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa tüm yüksek mahkemelerin Anayasa ile yetkili oldukları alanlarda üstünlüğü korunmakta ve sadece Anayasa Mahkemesine temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda yetki ve sorumluluk verilmektedir. Bu bir alt-üst ilişkisi değil sadece bir işbölümüdür. Ayrıca yüksek mahkeme temsilcilerinin itirazlarındaki mantık doğru kabul edilirse, AİHM ile Türkiye’deki yüksek mahkemeler arasında da bir ast-üst ilişkisi olduğu iddia edilebilir. Oysa AİHM kararları, yüksek mahkemelerimizin kararları üzerinde doğrudan bir etki yapmadığı gibi, yargılamanın yenilenmesi yolundaki kararlar da

⁷⁵ UZUN, s. 13.

⁷⁶ UZUN, s. 11.

dolaylı etki yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, AİHM yüksek mahkemelerin üstünde yer almamaktadır.⁷⁷

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru üzerine yapacağı incelemede, vakıaların ve delillerin değerlendirilmesi ile hukukun somut olaya uygulanması ya da mahkemenin takdir yetkisini doğru olarak kullanıp kullanmadığını inceleyemez. Eğer yargılama sonunda verilen kararda temel hakların uygulanmasında yanlışlık yapılmış, temel hakkın anlamı ve alanı somut olaya yanlış uygulanmışsa ya da mahkemece keyfi karar verilmişse bireysel başvurunun esası hakkında karar verilir.⁷⁸

Bireysel başvuru yolu olağan kanun yollarının tüketilmesinden sonraki bir süper temyiz yolu olmadığı için Anayasa Mahkemesi, derece mahkemeleri ve yüksek yargıda, kuralların doğru uygulanıp uygulanmadığını veya olay ve delillerin doğru değerlendirilip değerlendirilmediğini değil, temel bir hakkın ihlal edilip edilmediğini inceler.⁷⁹ Anayasa Mahkemesi bu ayrıntıyı gözden kaçırmamalı, yetersiz gerekçe nedeniyle hak ihlaline karar verirken incelemesini ve gerekçesini temel hakkın ihlali noktasına yoğunlaştırmalı, özellikle yüksek mahkemelerin kararlarını yetersiz gerekçe nedeniyle AİHS'ne veya Anayasadaki temel hak ve özgürlüklere aykırı görürken bu hususa özen göstermelidir. Kısaca Anayasa mahkemesi gerekçelerin yetersiz olduğunu söylerken kendisini temyiz mahkemesi yerine koymamalı, böyle bir algıyı çağrıştıracak şekilde hüküm kurmamalıdır. İster yerel ister temyiz olsun, mahkeme kararlarının temel hak ve özgürlüklere aykırılık yönüyle değerlendirilmesinde gerekçesiz kararlar herhangi bir sorun oluşturmasa da yetersiz gerekçeli kararlar ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi özellikle yüksek mahkemelerin kararlarındaki gerekçeyi yeterli bulmadığında bunu açık, somut ve net bir şekilde ortaya koymalıdır.

III. ADİL YARGILANMA HAKKI AÇISINDAN GEREKÇE

A. Genel Olarak

Adil yargılanma hakkı, adaletin “olmazsa olmaz” koşuludur ve medeni usul hukukunda yargılanmanın her iki tarafına ait olan bir haktır. Adil bir yargılanma için, hâkimin yanlılık, keyfilik ve tutarsızlık çağrıştıran ifade, mantıksal çıkarım, yorum ve açıklamalardan özenle

⁷⁷ UZUN, s. 14-15.

⁷⁸ PEKCANITEZ, Hakan, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikayeti”, Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt: 12, 1995, s. 260. (s. 257-287)

⁷⁹ DUYSAL FİDAN, s. 45.

kaçınması gerekir. Hâkimin, yorum ve değerlendirmeleri makul olmak⁸⁰ ve normal bir insanın akıl, mantık ve vicdanını kısmen de olsa tatmin etmek zorundadır.⁸¹

Günümüzde mahkeme kararlarının gerekçeli olması, temel bir hak olarak kabul edilmekte ve “gerekçeli karar hakkı” olarak adil yargılanma hakkının temel bir unsurunu oluşturmaktadır. Söz konusu hak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddesi kapsamında korunduğu gibi Türk Anayasası ve kanun metinleri ile yüksek mahkemelerin kararlarında da yer bulmaktadır. Temyiz mahkemeleri olarak görev yapan Yargıtay ve Danıştay da, bazı eksikliklerle birlikte, genel olarak gerekçeli karar hakkına önem vermekte ve bu hakka uygunluğu sağlamaya çalışmaktadırlar. Öte yandan, Anayasa Mahkemesine (AYM) bireysel başvuru yolunun açılması ile yargı kararlarının gerekçelendirilmesi zorunluluğuna, iç hukukumuzda önemli bir yeni koranak daha sağlanmıştır. Nitekim AYM de, konuya ilişkin olarak AİHM içtihatları ile uyumlu içtihatlar oluşturmaya başlamıştır.⁸²

B. AİHM Kararlarında Gerekçeli Karar Hakkı

1) Genel Olarak

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde gerekçeli karar hakkı açıkça yer almamaktadır. Buna karşılık AİHM, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak mahkemelerin kararlarında gerekçe göstermekle yükümlü olduklarına karar vermiştir.⁸³ Mahkeme, kanun yolu ve savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesini yargı kararlarının gerekçeli olmasına bağlamaktadır.⁸⁴

Adil yargılanma hakkı, mahkemenin kararının, mutlaka ve otomatik olarak bir veya diğer tarafın yaptığı beyanlara dayandırılması değil, mahkemeye taraflarca sunulmuş olan bütün fiili ve hukuki delillerin tarafsız bir şekilde göz önüne alınmasını gerektirir. Mahkeme taraflarca kendisine sunulan bütün delilleri, hüküm açısından önemli olsun olmasın, önyargısız olarak değerlendirmelidir. Sözleşmenin 6/1 maddesine göre, mahkemeler

⁸⁰ Bkz. AİHM’nin Van Kück v Almanya davası.

⁸¹ ERKAN, Mehmet, “Adil yargılanma ve hukuki dinlenilme hakkı nedir?”, <http://hukukitavsiyeler.com/2015/06/adil-yargilanma-ve-hukuki-dinlenilme-hakki-nedir/> (Erişim Tarihi: 3.4.2016)

⁸² BEKRİ, M. Nedim, “Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 3, 2014, s. 207.

⁸³ REID, Karen, A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights, Sweet&Makswell Publish., 4. Press, Londra 2012, s. 234. (Aktaran: M. Nedim BEKRİ, “Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, 2014/ 3, s.

⁸⁴ ŞEKER, Hilmi, “İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe”, TBBD, Sayı: 108, 2013, s. 303.

kararlarını gerekçeli olarak yazmak yükümlülüğü altında olmakla birlikte, bundan tarafların her iddiasına karşı ayrıntılı cevap verilmesi gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak davanın esasına yönelik iddia ve talepler gerekçede karşılanmalı, bunların dışındakilerin ise davanın esasları ile ilgili olmadığının belirtilmesi ile yetinilmelidir.⁸⁵

AİHM, Yunanistan'la ilgili kararlarından birisinde, mahkeme kararlarının gerekçeli olmasını, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak nitelendirmiştir. Mahkemeye göre akid devletler yargı sistemlerini 6. maddenin gerekçelerine uydurmak hususunda geniş bir takdir yetkisine sahip olmakla birlikte mahkemeler, kararlarının dayandığı gerekçeleri mutlaka yeterli açıklıkta belirtmek zorundadır. Yüksek Mahkemeye göre, ancak gerekçe sayesinde sanık kendisine verilmiş olan temyiz hakkını işlevsel biçimde kullanabilir. Gerçekten, gerekçe bildirilmeden temyiz süresinin dolmasına olanak tanıyan bir düzenleme, adil yargılanma hakkını ihlal edecek niteliktedir. Böyle bir düzenleme, kanun yolu güvencesini işlevsiz kılar.

AİHM'nin gerekçeli karar hakkı AİHS'nin özellikle adil yargılanmaya ilişkin maddesinin özüne ve ruhuna dayanan içtihadı bir haktır. AİHM bir temyiz mercii olmadığı gibi AİHS'nin 6. maddesi de davanın sonucunu garanti etmeyip usuli bir koruma sağlamaktadır. Bu itibarla, gerekçeli karar hakkına ilişkin inceleme yapan AİHM'nin, ancak açık bir keyfilik, tutarsızlık veya hukuki belirliliğe zarar verecek şekilde makul yorum sınırlarının aşılması hallerinde ihlal tespitinde bulunması mümkün olabilmektedir.⁸⁶ AİHM, birbirlerine benzer olaylara ilişkin toplu işten çıkarma davalarında, aynı kanun hükümlerinin ulusal mahkemelerce farklı yorumları sonucu hukuki belirsizliğin ortaya çıkması ve bu sorunun ileri sürülebileceği bir kanun yolunun bulunmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁸⁷

AİHM, gerekçeli karar hakkı kapsamında genel olarak, mahkemelerin, verdikleri kararlarında, kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesini sağlamak için gerekçe vermelerini zorunlu kılmaktadır. Böylece, demokratik bir toplumda kamunun, yargı kararlarının sebeplerini bilmelerinin yanı sıra ilgililerin de kanun yoluna başvurma hakkını etkili olarak kullanabilmelerine imkân sağlanacaktır. Bununla beraber AİHM, ulusal mahkemelere kararların içerik ve yapısına ilişkin olarak geniş bir takdir hakkı

⁸⁵ AKSOYLU, İter, "İdari Yargı Gerekçelerinin Bağlayıcılığı", AYİM Dergisi, Sayı: 21, 2006.

⁸⁶ Bkz. AİHM'nin Blucher/Çek Cumhuriyeti, 11 Ocak 2005; Tatişvili/Rusya, 22 Şubat 2007; Antica ve SC "R" SA/Romanya, 2 Mart 2010 davaları (Aktaran: BEKRİ, s. 210).

⁸⁷ Ştefanica ve diğerleri/Romanya, 2 Kasım 2010, par. 30-39. Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

tanılmaktadır. Öte yandan, dayanılan hususların yeterli açıklıkta gösterilmesi şartıyla, bir gerekçede davada ileri sürülmüş tüm hususlara cevap verilmesi zorunlu değildir.⁸⁸

2) Gerekçeli Karar Hakkının Kapsamı

AİHM kararlarına göre, gerekçesiz kararlar adil yargılanma hakkının ihlalidir. Bir kira davasında başvuranın, zamanaşımı itirazına ulusal mahkemeler tarafından cevap verilmemesi adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde, temyiz aşamasında bir başvuranın, ilk derece mahkemesinin oluşumunun anayasaya aykırılığı iddiasının cevaplanmaması da ihlal olarak kabul edilmiştir. Bir yargı kararının gerekçesiz olması adil yargılanma hakkının ihlalini oluşturacağı gibi yetersiz bir gerekçe de aynı sonucu doğurabilecektir.⁸⁹

AİHM'ye göre, temyiz mahkemesinin alt dereceli mahkeme ile aynı görüşte olduğu hallerde, alt derece mahkemesinin gerekçesine basit bir atıf yapılarak karar verilmesi gerekçeli karar hakkını ihlal etmemektedir. Önemli olan, alt derece mahkemesinin kararının ve temyizde ileri sürülmüş temel hususların incelenerek onama ya da bozma kararı verildiğinin gösterilmesi, diğer bir deyişle mahkeme kararında gösterilen gerekçenin yeterli olmasıdır. Buna göre temyiz mahkemelerinin, alt dereceli mahkemelerin yeterli gerekçelendirmeyi yaptığı hallerde detaylı bir gerekçe vermeleri gerekmemektedir.⁹⁰ Alt dereceli mahkemelerin, kararlarında yeterli gerekçeye dayanmamaları halinde temyiz mahkemelerinin bu durumu telafi etmeleri gerekmektedir. Yargıtay da birçok kararında sonucu doğru olup gerekçesi yetersiz kararları düzelterek onamakta, onarken de gerekçeyi yeterli hale getirmektedir.⁹¹

Gerekçe içeren yazılı mahkeme kararının, kararın açıklanmasından daha sonraki bir tarihte verilmesi, temyiz hakkını engellemiyorsa adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmemektedir.⁹² Hadjianastassiou/Yunanistan kararına konu olayda, temyiz süresi kararın okunmasından itibaren beş gündür ancak gerekçeli karar yazılı olarak başvurana bir buçuk ay sonra verilmiştir. Böylece başvuran, mahkûmiyetinin gerekçesini açıkça anlayamadan temyiz

⁸⁸ BEKRİ, s. 210.

⁸⁹ Bkz. BEKRİ, s. 211.

⁹⁰ Bkz. BEKRİ, s. 212.

⁹¹ Bkz. Bir sonraki dipnotta belirtilen içtihatlar.

⁹² Jodko/Litvanya (Kabul edilemezlik kararı), 7 Eylül 1999. Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int> (Aktaran: BEKRİ, s. 212).

başvurusunu yapmak zorunda kalmıştır. AİHM bu nedenle, başvuranın adil yargılanmadığına karar vermiştir.⁹³

AİHM kararlarına göre hatalı veya yanlış gerekçe içeren değil, gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli kararlar adil yargılanma hakkının ihlali olarak görülmektedir. Gerekçesiz kararın adil yargılanma hakkını ihlal ettiği konusunda herhangi bir sorun olmasa da yetersiz gerekçenin adil yargılanma hakkını ihlal etmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü hatalı veya yanlış gerekçe ihlal nedeni olmazken yetersiz gerekçe neden ihlal nedeni olmaktadır? Gerekçenin yetersiz olduğu nasıl anlaşılacak ve bunu kim hangi kriterleri esas alarak belirleyecektir? Yerel mahkeme tarafından yeterli görülen gerekçe temyiz mahkemesi tarafından yetersiz bulunabilecek ve bu husus bozma kararında açık ve ayrıntılı şekilde gösterilecektir. Zaten hali hazırdaki uygulama da bu yöndedir. Sorun, temyiz mahkemesinin yazmış veya göstermiş olduğu gerekçenin yetersizliğinin ortaya konulmasıdır. Örneğin, Yargıtay daireleri ile yerel mahkeme kararları arasında farklılık olması, diğer bir deyişle yerel mahkemenin kararında direnmesi halinde dosya Hukuk Genel Kuruluna gitmekte ve son kararı Hukuk Genel Kurulu vermektedir. Yargıtay daireleri arasında farklı kararların bulunması halinde de be farklılık veya çelişkili uygulama içtihadı birleştirme kararı ile ortadan kaldırılmaktadır. Bilindiği üzere Yargıtay içtihadı birleştirme kararları tüm mahkemeleri bağlayıcı özellik taşımaktadır. Yargıtay daireleri tarafından verilen bozma veya onama kararlarında gerekçe gösterilmemesi adil yargılanma hakkının ihlali olsa da yetersiz gerekçe gösterdiğinin iddia edilerek başvuran lehine tazminata hükmedilmesi tartışılması gereken bir konudur. Gerek Anayasa ve gerekse AİH Mahkemesi temyiz merci olmadığı için yaptıkları inceleme verilen kararların yerindeliği veya doğruluğu ile ilgili değildir. Başka bir deyişle Anayasa Mahkemesi ile AİHM, mahkemeler tarafından verilen kararların doğruluğu ve yerindeliği ile ilgili bir inceleme yapmamaktadır. Anılan mahkemelerin yaptığı şey yargılama sürecinde ve sonunda AİHS'nin herhangi bir hükmünün ihlal edilip edilmediğini belirlemektir.

Anayasa Mahkemesi ile AİHM, mahkemelerce verilen kararların doğruluğu ile değil, yargılamanın adil olmasıyla ilgilenmektedir. Kararların doğruluk ve hukuka uygunluk anlamında adil olması ile yargılamanın adil olması ayrı konulardır. Yerel mahkemeler tarafından verilen kararların doğruluğu ve hukuka uygunluğu temyiz mahkemeleri tarafından,

⁹³ Bkz. BEKRİ, s. 212.

yargılamanın adil olup olmadığı ise Anayasa Mahkemesi ve AİHM tarafından denetlenmektedir. Seneca'nın da belirttiği gibi, "tek tarafı dinleyerek verilen karar doğru olsa bile adil değildir". Buna karşın iki tarafı dinleyip verilen karar doğru olmasa da adil sayılır. Bu bakış açısı ve yaklaşım tarzı "yetersiz gerekçe" ile "hatalı" veya "yanlış gerekçe" arasındaki ayrımı da ortaya koymaktadır. Hatalı gerekçede hâkim doğru bir sonuca ulaşmak için elinden geleni yapmış, delilleri tartışmış, açık bir çelişkiye düşmemiş, tutarsız davranmamış, iddia ve savunmalara bir şekilde cevap vermiş ve bunları gerekçesinde göstermiştir. Hatalı gerekçede hukukun kurum, ilke ve kurallarına uyulmuşsa sorun yoktur. Biz, böyle bir kararda adil yargılanma veya gerekçeli karar hakkının ihlal edilmeyeceği kanaatindeyiz.

Yerel mahkemeler tarafından gerekçesiz veya yetersiz ya da hatalı gerekçe ile verilen kararlar adil yargılanma hakkının ihlali sayılmamakta, temyiz mercileri tarafından verilen kararlar gerekçesiz veya yetersiz gerekçeli ise gerekçeli karar hakkı ihlal edilmiş sayılmaktadır. Bu durum, hukuk yolunun tüketilmesiyle ilgili bir konudur. Bunun aksini kabul etmek her hatalı veya yanlış kararı adil yargılanma hakkının ihlali olarak görmeyi gerektirir ki bunun doğru olmadığı tartışmasızdır.

C. Hukuk Güvenliği-Sürpriz Karar Yasağı

"Anayasanın 2. maddesinde yer alan hukuk devletinin temel ilkelerinden biri belirliliktir. Bu ilkeye göre, yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi de gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup birey, yasadan, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini doğurduğunu bilmelidir. Ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını ayarlar."⁹⁴

Kişi ve kuruluşların devlete güven duymaları, maddi ve manevi varlıklarını korkusuzca geliştirebilmeleri, temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri ancak hukuk güvenliği ve üstünlüğünün sağlandığı bir hukuk devleti düzeniyle gerçekleştirilebilir.⁹⁵ Hukuk güvenliği ilkesi ise, herkesin bağlı olacağı hukuk kurallarını önceden bilmesi, tutum ve davranışlarını

⁹⁴ AYM, T: 21.1.2010, E: 2008/94, K: 2010/13

⁹⁵ Bkz. AYM, T: 12.5.2004, E: 12.5.2004, K: 2004/59

buna göre düzene sokabilmesidir.⁹⁶ Bu ilke devlet faaliyetlerinin ve mahkeme kararlarının belli ölçülerde önceden öngörülebilir ve tahmin edilebilir olmasını gerektirir. Başka bir deyişle hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.⁹⁷

Sürpriz karar, taraflardan birinin yargılamanın o ana kadarki seyrine göre, kendisi yönünden ve objektif ölçüler altında öngörülemez bir kararla karşılaşmasıdır. Davayı belirli hukuki sebep veya sebeplere dayalı olarak yürütmüş; verdiği ara kararlarıyla; topladığı delillerle yahut yargılamayı yürütürken sergilediği tutumuyla belli meselelere ağırlık verdiği anlaşılan mahkemenin, tarafları önceden uyarmadan, söz konusu yön ve içerikteki tutumundan dönerek onunla zıt yönde bir karar vermesi, sürpriz karar olarak kabul edilir.⁹⁸

Mahkemelerin yerleşik içtihatlarından dönecek veya yerleşik hukuk uygulamasından farklı bir çözümü benimseyecek olmaları hâlinde, artık bu durumun da sürpriz karar verme yasağı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Mahkemeler, elbette ki yeni içtihatlar geliştirebilirler; önceki içtihatlarından farklı kararlar verebilirler. Ancak bunun için öncelikle taraflar, bu yönde bilgilendirilmeli, onlara açıklama şansı tanınmalı, dinlenmeli ve bundan sonra söz konusu yenilik getirilmelidir.⁹⁹

D. Hukuki Dinlenilme Hakkı

HMK'nın hukuki dinlenilme hakkını düzenleyen 27. maddesine göre, "Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu hak; a) Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, b) Açıklama ve ispat hakkını, c) Mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini, içerir." Uyuşmazlığın taraflarının veya taraflarından birinin haberi olmadığı, haberi olsa bile etki edemediği, dinlenmediği, taleplerinin dikkate alınmadığı bir yargılama, adil kabul edilemez.¹⁰⁰ Hukuki dinlenilme hakkına eksiksiz biçimde itibar edildiği sürece, o oranda adli gerçek, maddi gerçeğe

⁹⁶ Bkz. AYM, T: 14.1.2003, E: 2001/34, K: 2003/2

⁹⁷ Bkz. AYM, T: 17.3.2011, E: 2010/106, K: 2011/55

⁹⁸ PEKCANITEZ, Hakan, Hukuki Dinlenilme Hakkı, Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir, 2000, s. 787. (Dinlenilme Hakkı).

⁹⁹ PEKCANITEZ, Dinlenilme Hakkı, s. 787-788; YEŞİLOVA, Bilgehan, "Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği", TBB Dergisi, Sayı: 86, 2009, s. 73.

¹⁰⁰ ÖZEKES Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara, 2003, s. 21 (Dinlenilme Hakkı).

yaklaşacak; hem şeklen hem de madden doğru ve gerçeğe uygun bir kararın verilmesi sağlanacaktır.¹⁰¹ Yargılama sonunda maddi gerçeğe ulaşılmasa dahi hukuki dinlenilme hakkından vazgeçilemez. Çünkü bu hak, kaynağını insan onurundan; eşitlik ve hukuk devleti ilkelerinden almaktadır.¹⁰² Hukuki dinlenilme hakkı, hukuk devletinin bir göstergesi; hukuk devleti ise, hukuki dinlenilme hakkının güvencesidir.¹⁰³

Hukuki dinlenilme hakkı, bilgilenme hakkını da içermektedir. Bilgilenme hakkına sadece davanın başındaki iddia ve savunma bakımından değil; tüm yargılama boyunca itibar edilmelidir. Sadece, derdest yargılamanın varlığından tarafın haberdar edilmesi, yetiştirmez; başta diğer yanın olmak üzere yargılamada yer alan sair kimselerin açıklamaları hakkında da tarafın bilgilendirilmesi gerekir.¹⁰⁴ Davanın temelini oluşturan vakıalar, iddialar ve bu iddiaların ispatına yarayan deliller hakkında, yeterince bilgi sahibi olunmalıdır; aksi takdirde davaya cevap verip savunma yapılması; karşı iddiada bulunup ispat faaliyetine girişilmesi, mümkün olmaz.¹⁰⁵ Bilgi edinme hakkının son aşaması gerekçeli hükümdür. Taraflar gerekçeli hüküm ile haklarında verilen kararı ve bunun dayanaklarını öğrenmiş olurlar. Bu öğrenme üzerine temyiz veya bireysel başvuru yoluna gidip gitmemeye karar verirler ve yine bu gerekçe ile haklarında verilen hükmü anlarlar. Hâkim, yargılamaya ilişkin gerçek ve nihai bilgilendirmeyi gerekçe ile yapar. Yargılamanın sonu hüküm, hükmün onuru ise gerekçedir.

Yargıtay'ın bir kararına göre; “Anayasanın 36. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının en önemli unsuru olan hukukî dinlenilme hakkı, adil yargılanma hakkı içinde teminat altına alınmıştır. Bu hakka, tarafın hâkime meramını anlatma hakkı ya da iddia ve savunma hakkı da denilmektedir. Ancak, hukukî dinlenilme hakkı, bu ifadeleri de kapsayan daha geniş bir anlama sahiptir. Bu hak çerçevesinde, tarafların gerek yargı organlarının gerekse karşı tarafça yapılan işlemler konusunda bilgilendirilmeleri zorunludur. Kişinin kendisinden habersiz yargılama yapılarak karar verilmesi, kural olarak mümkün değildir. Hukukî dinlenilme hakkı, sadece belli bir yargılama için ya da yargılamanın belli bir aşaması için geçerli olan bir ilke değil, tüm yargılamalar için ve yargılamanın her aşamasında uyulması gereken bir ilkedir. Bu çerçevede

¹⁰¹ ŞİMŞEK Oğuz, Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ SBE, İzmir 1999, s. 169.

¹⁰² YEŞİLOVA, s. 49.

¹⁰³ ÖZEKES, Dinlenilme Hakkı, s. 42.

¹⁰⁴ Bkz. ÖZEKES, Dinlenilme Hakkı, s. 87-89.

¹⁰⁵ PEKCANITEZ, Hukuki Dinlenilme, s. 773.

gerek çekişmeli ve çekişmesiz yargı işlerinde gerekse bu yargılamalarla bağlantılı geçici hukukî korumalarda, icra takiplerinde, tahkim yargılamasında, hatta hukukî uyuşmazlıklarla ilgili yargılama dışında ortaya çıkan çözüm yollarında, her bir yargılama, çözüm yolu ve uyuşmazlığın niteliğiyle bağlantılı şekilde hukukî dinlenilme hakkına uygun davranılmalıdır.”¹⁰⁶ Hukuki dinlenilme hakkının ikinci unsuru, açıklama ve ispat hakkıdır. Taraflar, yargılamayla ilgili açıklamada bulunma, bu çerçevede iddia ve savunmalarını ileri sürme ve ispat etme hakkına sahiptirler. Her iki taraf da bu haktan eşit şekilde yararlanırlar. Bu durum “silahların eşitliği ilkesi” olarak da ifade edilmektedir. Bu hakkın üçüncü unsuru, tarafların iddia ve savunmalarını yargı organlarının tam olarak dikkate alıp değerlendirmesidir. Bu değerlendirmenin de, kararların gerekçesinde yapılması gerekir. Eksik, şekli ve görünüşte gerekçe yazılması, bu hakkın ihlali sonucunu doğuracaktır. Yargı organları, her iki tarafın iddia ve savunmaları ile delillerini değerlendirip, hangi maddî ve hukukî sebeplerle karar verdiklerini gerekçelerine yansıtmalıdırlar. Ortaya çıkacak karar, hukukun genel ilkelerine, mevzuata ve yerleşik içtihatlarla tamamen aykırı ve sürpriz sayılacak nitelikte olmamalıdır. Bu durum “sürpriz karar yasağı” olarak da ifade edilmektedir.

Yargıtay’ın bir başka kararında, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinde kabul edilen adil yargılanma hakkının garantileri arasında aleni yargılanma ilkesi ve hukuki dinlenilme hakkı da yer almaktadır. Aleni yargılanma prensibi ile hukuki dinlenilme hakkı, duruşmaların açık yapılması kadar hükmün açık duruşmada tefhimini ve kararların gerekçeli olmasını zorunlu kılmaktadır. Kararın gerekçesi ile hüküm fıkrası birbirine sıkı sıkıya bağlı olup, uyumlu bulunması zorunludur. Dava konusu olayda davaların hangi gerekçe ile reddedildiği konusunda herhangi bir gerekçe belirtilmeden karar oturumundaki beyanlara yollama yapılmak suretiyle hüküm kurulması isabetsizdir.”¹⁰⁷ denilmiştir.

Hukuki dinlenilme hakkına göre, mahkemeler taraflara yeteri kadar iddia ve savunma hakkı vermeden karar veremez. İddia ve savunma hakkı yargılamanın sadece belli aşamasında değil, tüm yargılama boyunca geçerlidir. İddia ve savunma hakkı hem maddi vakıalar hem de hukuki sorunlar hakkında geçerli olup tüm dava konusunu kapsar.¹⁰⁸ Hukuki dinlenilme hakkı uyarınca hâkimin taraflarca ileri sürülen delilleri gerekçede belirtmesi gerekir. Çünkü

¹⁰⁶ Yargıtay 21. HD, T: 30.12.2013 E: 2013/22022, K: 2014/25102, Çalışma ve Toplum, 2014/3, s. 443-444.

¹⁰⁷ Yargıtay 16. HD, T: 12.3.2012, E: 2012/1598, K: 2012/2197.

¹⁰⁸ PEKCANİTEZ, s. 273-274.

yargılamanın temelini uyuşmazlık, çekişmeli hususlar ve bunlara ilişkin iddia, savunma ve deliller oluşturmaktadır. İspat ve delil hakkı olmadan; açıklama hakkı da anlamını yitirir. Tarafların delil gösterme imkânları ortadan kaldırılır; gereğinden fazla sınırlanır; hukuki dinlenilme hakkı ile bağdaşmayan delil yasakları getirilir ya da gösterdikleri deliller incelenmezse bütün bunlar hukuki dinlenilme hakkının ihlali sonucunu doğurur.¹⁰⁹

¹⁰⁹ PEKCANITEZ, Dinlenilme Hakkı, s. 777; YILDIRIM, M. Kamil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul, 1990, s. 98. (Değerlendirilme)

SONUÇ

Mahkemelerin verdiği kararlar, “ara karar” ve “nihai karar”; nihai kararlar da “şekle ilişkin karar” ve “esasa ilişkin karar” olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Hâkim, soyut ve genel şekilde düzenlenmiş hukuk kuralını uygularken, genelde tümden gelim (dedüksiyon) yolunu izler; soyuttan somuta, genelden özele iner. Örneğin, genel ve soyut kurala göre borca aykırı davranan kimse tazminat ödemek zorundaysa ve somut olayda borca aykırılık varsa tazminat ödenmelidir. Hükümde hâkimin kişisel görüşüne yer yoktur.

Hâkim, hükmüne temel kıldığı kanıtları ve olayı hukuk düzleminde değerlendirmek zorundadır. İşte bu değerlik, hukukta “gerekçe” adını almaktadır. Gerekçe, yargı mercilerinin yargılama faaliyetleri sırasındaki eylem, işlem ve kararlarının yasaya, hukuka; akıl, mantık ve vicdana uygun denetlenebilir dayanaklarıdır. Her somut olayda farklı vakıalar söz konusu olduğundan, her karardaki gerekçe de diğerlerinden farklı olmaktadır.

Kararların gerekçeli olması, dayandığı kanuni ve hukuki sebeplerin, hüküm kısmında yer alması anlamına gelir. Gerekçe, hem davanın taraflarına kararın nedenini açıklar, hem de temyiz yoluyla incelemeyi kolaylaştırır. Gerekçeler hükmün zaruri unsurlarından biridir. Zira hükmün doğru ve isabetli olup olmadığını tayinde ölçü gerekçedir. Mahkeme kararlarının gerekçeli olacağı Anayasanın 141. maddesinde düzenlenmiştir. Anayasal düzenlemeye paralel olarak usul kanunlarında da benzer düzenlemeler yer almaktadır. Ceza yargılamasında infaza esas teşkil eden bölüm kararın hüküm fıkrasıdır. Kararın infazında gerekçenin bağlayıcılığı yoktur. Anayasa yargısında ve idari yargıda ise, gerekçe hüküm fıkrasıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. En geniş anlamıyla gerekçe, yargı mercilerinin yargısal etkinliklerine konu eylem, işlem ve kararlarının doğru, haklı, makul, vicdana uygun ve denetlenmesine olarak verecek şekilde temellendirilmesi olarak tanımlanabilir. Hüküm, gerekçeye dayanır. Gerekçe; tutarlı, mantıklı, bilimsel ve doğru değilse sonuç kısmı olan hüküm de doğru olmaz. Bu nedenle hükümle gerekçenin tutarlı ve uyumlu olması gerekir. Gerekçe ile hüküm arasında çelişki, kararın temyiz merci tarafından bozulmasını gerektirir. Gerekçe sadece nihai hükümle değil, hâkimin vereceği tüm kararlarıyla ilgilidir.

Gerekçe; yargılama yapmaya ve hüküm vermeye yetkili makamın, kısacası mahkemenin hukuki uyuşmazlığı çözmek için tarafların akıl, mantık ve vicdanlarını tatmin etmeyi hedefleyen fikri düşüncesi ile vicdani kanaatidir. Buna göre bir gerekçenin bilgi, fikir

(düşünce) ve vicdandan ayrılması mümkün değildir. Başka bir deyişle her gerekçenin özünde bilgi, fikir ve vicdan bulunmak zorundadır. Hükmü insanileştiren, bağımsızlaştıran, tarafsızlaştıran, özgürleştiren ve özgünleştirip saygıdeğer yapan husus, gerekçedir. Sadece yargılamada değil, yönetimde de gerekçe kullanılması insan hakkıyla ve kültürel gelişmişlikle ilgili bir konudur.

Adalet duygusunun tatmini, kararın temyiz edilebilirliği ve kararın denetlenebilirliği açısından gerekçe zorunludur. Çelişkili veya gerekçesiz kararlar temyiz mahkemesi tarafından bozulmaktadır. Hatalı gerekçe temyiz mahkemesi tarafından bozma nedeni olmadığı halde çelişkili, gerekçesiz ya da yetersiz kararlar bozma nedenidir.

Yüksek mahkemelerin kararları yetersiz gerekçe nedeniyle bireysel başvuruya konu edildiğinde Anayasa Mahkemesinin temyiz mahkemesi gibi algılanması söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durumda yüksek mahkemelerin istinaf mahkemesi durumuna düşürülmemesi gerekir. Yüksek mahkeme kararlarında ciddi anlamda yetersizlik veya gerekçesizlik ya da çelişki varsa adil yargılanma hakkının ihlaline karar verilmesi tartışmasızdır. Fakat yeterli ya da yetersiz gerekçenin tam bir tanımı verilmeden ve içi doldurulmadan karar verilmesi de birçok sorunlara yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSOYLU, İltar, “İdari Yargı Gerekçelerinin Bağlayıcılığı”, AYİM Dergisi, Sayı: 21, 2006.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, Anayasa Yargısı, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.
- ALP, Mustafa, “Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsnel’e Armağan, İzmir 2001.
- AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargı Kararlarında Gerekçe,” Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992 (Gerekçe).
- AŞÇIOĞLU, Çetin, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, TBBD, Sayı: 48, 2003.
- AYDIN, Öykü Didem, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, GÜHF Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 4, 2011.
- BEKRİ, M. Nedim, “Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 3, 2014.
- BORAN GÜNEYSU, Nilüfer, “Medenî Yargılama Hukukunda Düzelterek Onama Kararı”, TAAD, Yıl: 4, Sayı: 14, Temmuz 2013.
- ÇAĞIL, O. Münir, Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş, 3. Baskı, İstanbul, 1966.
- DUYSAK FİDAN, Seda, Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu ve Türkiye’de Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi SBE, Ankara, 2013.
- ECO, Umberto, Yorum ve Aşırı Yorum, (Çev. Kemal Atakay), 3. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- EKİNCİ, Hüseyin ve SAĞLAM, Musa, 66 Soruda Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015.
- ERKAN, Mehmet, “Adil yargılanma ve hukuki dinlenilme hakkı nedir?”, <http://hukukitavsiyeler.com/2015/06/adil-yargılanma-ve-hukuki-dinlenilme-hakki-nedir/> (Erişim Tarihi: 3.4.2016)
- İYİMAYA, Ahmet, “Gizli Belgeli Adalet (Yahut Savunmasız Yargı)”, TBBD, Sayı: 1, 1988.
- KILINÇ, Bahadır, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, Anayasa Yargısı, Cilt: 25, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2008.
- KIRATLI Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, ASBF Yayınları, Ankara, 1966.
- KONTACI, Ersoy, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yorumu”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, 2014.
- KURT KONCA, “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, Nesibe, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı, SDÜHFD MİHBİR Özel Sayısı, Cilt 4, Sayı 2, Yıl: 2014.
- KURU, Baki, Hukuk Muhakeleri Usulü, Cilt 5, 6. Baskı, Demir Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÖZAYKUT, Salih ve BELEÇ, Mehmet, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Adalet Yayınları, Ankara, 2014.

- ÖZBEY, Özcan, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.
- ÖZEKES Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara, 2003 (Dinlenilme Hakkı).
- ÖZEKES, Muhammet; “Üst Derece Mahkemeleri Kararlarında Gerekçe,” in: İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasından Sonra Yargıtay’ın Rolü Konferansı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007.
- PEKCANITEZ, Hakan, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikayeti”, Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt: 12, 1995.
- REID, Karen, A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights, Sweet&Makswell Publish., 4. Press, Londra 2012, (Aktaran: M. Nedim BEKRİ, “Gerekçeli Karar Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, 2014/ 3.
- SEROZAN, Rona, “Hukukta Yöntem”, “Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan”, İstanbul, 2013.
- ŞEKER, Hilmi, “İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe”, TBB, Sayı: 108, 2013.
- ŞİMŞEK Oğuz, Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ SBE, İzmir 1999.
- ULUKAPI, Ömer, Medeni Usul Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya, 2014.
- UMAR, Bilge, “Türk Medenî Usul Hukukunda İadei Muhakeme,” İÜHF, Sayı: 1-2, 1963.
- UZUN, Cem Duran, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti)”, SETA Analiz, Sayı: 50, Şubat 2012.
- YEŞİLOVA, Bilgehan, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, TBB Dergisi, Sayı: 86, 2009.
- YILDIRIM, M. Kamil, Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul, 1990 (Değerlendirilme).